

Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 15, Eylül/September 2025, ss. 777-798.

Geliş Tarihi–Received Date: 13.03.2025 Kabul Tarihi–Accepted Date: 21.05.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

AKSARAY SANCAĞINDA TIMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI
(1786-1793)

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1657464>

 NECMETTİN AYGÜN* BAHAR KAYMAZ**
ÖZ

Günümüzdeki siyasî ve sosyal yapı, esasında geçmişteki süreklilikler veya kopuşlar ile irtibatlıdır. Bu çerçevede Tımar Sistemi, devlet ve topluma; köye ve köylüye devam edegelen tesiri ile Türk Tarihinde süreklilik gösteren kurumlardan biridir. Bu çalışmada, saygınlığı ve itibarı yanında ekonomik yönü de bulunan alaybeyilik makamını elde etmek isteği doğrultusunda yaşanan rekabet bağlamında Aksaray Sancağında iki farklı hizbin devlet merkezi ile gerçekleştirdikleri yazışmalar neticesinde ortaya çıkan 1786 tarihli altı farklı arşiv belgesinin tanıtımları yapılmıştır. Ayrıca 1787 Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya muharebelerinde ordu-yı hümayun yoklamasında bulunmayan tımarlı sipahilerin dirliklerinin alınıp mülâzımlara arz edilmesi ile alâkalı emre binaen hazırlanan ve sancağın eski ve yeni tımarlılarını gösteren 28 Kasım 1793 tarihli sekiz sayfalık defterin değerlendirmesi ve çeviri yazısına yer verilmiştir. Böylelikle son günlerini yaşamakta olan tımar düzeni, Aksaray Sancağı üzerinden görüntülenmeye çalışılmıştır. Alaybeyinin, tımar ve zeamet tasarruf eden sipahilerin âmiri olması, örfî yönetimde Sancakbeyinin ardından gelmesi ve tımar tevcihi sırasında arzda bulunması gibi hususiyetler bu makamı önemli kılmaktaydı. Zeamet ve tımar tevcihâtı alaybeyi arzı ile başlamakta, tımar erbâbı alaybeyi bayrağı altında toplanarak seferlere hareket etmekteydi. Dolayısıyla yerelde, alaybeyilik vazifesini elde etmek önemli bir rekabet alanını oluşturmaktaydı. Neticede, bir zamanlar Osmanlı ordusunun esas muharip gücünü oluşturan topraklı süvarilerin; tımarlıların değişen askerî, siyasî ve iktisadî şartlara bağlı olarak seferlerdeki ağırlığını kaybetmiş olsalar da merkezî otoritenin köklü bir kurumu olarak 18. yüzyıl sona ererken bilhassa kırsalın siyasal düzeninde etki göstermeye devam ettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Aksaray Sancağı, Tımar Sistemi, Taşra İdaresi, Siyasal Düzen.

ARCHIVAL RECORDS REGARDING THE TIMAR SYSTEM IN AKSARAY SANJAK (1786-1793)

ABSTRACT

The contemporary political and social structure is fundamentally linked to continuities or ruptures of the past. Within this framework, the Tımar System, with its enduring influence on the state, society, villages, and peasants, stands as one of the institutions demonstrating continuity in Turkish history. This study introduces six different archival documents dated 1786, which emerged from the correspondences between two rival factions in Aksaray Sanjak and the central administration, driven by the competition to obtain the prestigious and economically significant position of Alaybeyi. Additionally, an eight-page register dated November 28, 1793, is examined, which includes the transcription and evaluation of records listing the former and newly appointed Timariots (Tımarlı Sipahi) in the sanjak. This register was prepared in response to an imperial decree regarding the confiscation of land grants from Timariots who failed to report for the Ordu-yı Hümayun (Ottoman Army) inspection during the 1787 Ottoman-Russian and Ottoman-Austrian wars, and their subsequent reassignment to Mülâzıms (junior officers). In this way, an attempt has been made to analyze the final days of the Tımar system through the case of Aksaray Sanjak. The role of Alaybeyi was of particular importance due to his position as the head of Timariots and Zeamet holders, his ranking just below the Sancakbeyi (governor of the sanjak) in customary

* Prof. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE, E-Posta: aygunnecmettin@gmail.com, [ORCID ID: 0000-0003-4383-8770](#).

** Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aksaray/TÜRKİYE, E-Posta: baharkaymaz.68@gmail.com, [ORCID ID: 0000-0002-0178-4789](#).

AKSARAY SANCAĞINDA TIMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI (1786-1793)

administration, and his role in submitting recommendations during Timar appointments. The process of Zeamet and Timar allocations began with the Alaybeyi's proposal, and Timar holders would gather under his banner to mobilize for military campaigns. Consequently, securing the office of Alaybeyi at the local level became a significant area of competition. Ultimately, although the Timariots, who once formed the core combat force of the Ottoman army, had lost their military prominence due to changing political, economic, and military conditions, they continued to play an influential role in the political order of rural areas as a deeply rooted institution of central authority at the close of the 18th century.

Keywords: Ottoman Empire, Aksaray Sanjak, Timar System, Provincial Administration, Political Order.

GİRİŞ

Bilindiği üzere Osmanlı devlet ve toplum nizamı, en basit şekliyle askerî denilen yönetenler ile reâyâ adı verilen yönetilenler şeklinde ikili bir örüntüye sahiptir. Bu sistemi görünür kılan, sisteme işlerlik kazandıran ana unsurların başında tımar müessesesi gelmektedir. Yine bu siyasal yapının bir göstergesi; bir temsili olan sancak (liva) örgütlenmesi de Osmanlı Devleti'nde idarî taksimatın temelini oluşturmaktaydı. Sancak idaresi, Padişahın atadığı "bey" ve "kadî" denilen iki salâhiyetli âmir üzerine kuruluydu. Bu simetrik yapıda ehl-i örf'ü¹ temsil eden Bey güvenlik işleri başta olmak üzere padişahın yürütme, ehl-i şer'î temsil eden Kadî ise padişahın hukukî (yargı) yetkisini kullanırdı. Eyaletlerde/sancaklarda askerî-idarî örgütlenmeyi aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla kâhya, çeribaşı, alaybeyi, sancakbeyi ve beylerbeyi; kaza denilen şer'î-idarî örgütlenmeyi ise kadî temsil etmekteydi. Bu iki yetkili kurum yanında şehir kethüdası adı verilen vazifeli şehir ahalisinin çıkarlarını gözetmek önceliğinde vergilerin tevzii ve toplanması gibi meselelerde toplum ile devlet arasında aracı rolü üstlenmekteydi.² Bir danışma-fetva mercii olarak müftü, beledi hizmetlerin yanında yerel ticareti; çarşı-pazar ilişkilerini denetleyen muhtesip ile imalat sektöründe muhtelif loncaları yöneten esnaf şeyhleri-kethüdâları da kentlerdeki diğer üst düzey görevlilerdi.³

Kentlerden kırsala doğru çıkıldığında ise güvenliği, tarım üretimini ve asker tedarikini sağlayan tımar düzeni ile karşılaşılacaktır. Sistem, bilhassa çıplak mülkiyeti devlete ait topraklardan⁴ (arz-ı memleket: mirî arazi) elde edilen tarım gelirleri başta olmak üzere bazı gelirlerin askerî ve idarî gayelerle "askerî"lere tımar; bir bakıma maaş karşılığı olarak tahsis/terk edilmesine dayanmaktaydı. Silahlı (hafif teçhizatlı) atlı olan sipahi, tımarının başında ikamet eder, güvenliği sağlar, ekim-hasat süreçlerini tanzim eder, maaşını köy gelirlerinden alır, suçluları kovuşturur ve savaş vaktinde ise sefere eşerdi.⁵ Tımar düzeni sayesinde devlet tarım üretimini ve asker ihtiyacını güvenceye almış olurdu.

16. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde pek çok faktörün etkisinde Osmanlı Devleti'nin siyasal düzeni çözülmeye başlamış olup tımar sistemi de bu değişim-dönüşüm sürecinden ziyadesiyle etkilenmiştir. Coğrafi Keşifler ve denizasırları yayılma ile ilerleyen bu uzun dönemli akışta Atlantik ekonomisi yükselişe geçmiş, eski ticaret rotaları değişmiş, ticaret merkezli iktisadî işlemlerden sağlanan gelirler düşüş göstermişti. İspanyol (Amerika) gümüşünün ülkeye girişinin de etkisiyle⁶ 16. yüzyılın sonlarına doğru fiyatlar yükselerek (enflasyon) paranın değeri düşmüştü.⁷ Osmanlı'yı kapsayacak ölçüde Akdeniz ve çevresinde yaşanmakta olan nüfus artışı⁸ da dikkate alındığında Osmanlı devlet-toplum yapısının ve bu yapıyı belirleyen ana damar olan tımar sisteminin değişime maruz kalması olağandır. Ayrıca 1578-1618 yılları arasındaki uzun ve masraflı savaşlar ordu mevcudunun şişmesi kadar hazinenin boşalması, Celâlî kargaşalıkları ve kıtlık olarak netice vermiş; ekonomik darlık baş göstermişti. İlerleyen dönemlerde dirlik tasarruf eden ve dirlik geliri değişmeyen askerî geçimi daha da zorlaşmış, seferlere katılmak maksadıyla kendilerini ve atlı askerlerini (cebeli) donatmak güçleşmiştir.⁹ Dahası 1570'lerden sonra asker ihtiyacı baş göstermiştir. Zira Safeviler (1578-1590) ve Avusturya (1593-1606) ile

¹ Örfî hukuk, bilhassa İslam hukukunun (kitap ve sünnetin) teferruatlı olarak düzenlemediği alanlarda uygulama alanı bulmuştur. Bkz. M. Âkif Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, Klasik Yay., İstanbul 2017, s. 23, 30.

² Halil İnalçık, "Centralization and Decentralization in the Ottoman Administration", *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Ed. T. Naff and R. Owen, London and Amsterdam 1977, pp. 27-52.

³ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, TTK Yay., Ankara 2014, s. 125-183.

⁴ Tahrir sistemi hakkında bkz. Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Halil Berktaş, C. I, Eren Yay., İstanbul 2004, s. 174-182.

⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Feodal" Düzen ve Osmanlı Tımarı", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 873-895 ve Halil İnalçık, "Tımar", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 41 (2012), ss. 168-173.

⁶ Halil İnalçık, "Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış", *Doğu Batı*, S. 17 (2002), s. 28.

⁷ İstanbul'da fiyatlar 15. yüzyılın sonlarından 17. yüzyılın sonlarına kadar %500 artış göstermiştir. Ayrıntısı hakkında bkz. Şevket Pamuk, *Paranın Tarihi*, TVY Yay., İstanbul 1999, s. 147 ve bir bütün olarak Yedinci Bölüm.

⁸ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası II*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, C. II, Doğu Batı Yay., Ankara 2017, s. 81-115.

⁹ 17. yüzyıl tarihçisi Peçüvi'nin, 16. yüzyılda bir serhat beyinin gelirinin bir vezirinkinden fazla olduğunu dile getirirken kendi zamanında ise bütün bey ve paşaların fakr u zarurete düştüğünden yakınması anlamlıdır. Bkz. İ. Metin Kunt, "Müteşebbis Bir Osmanlı Veziri: Derviş Mehmed Paşa", *Toplum ve Bilim*, S. 2 (1977), ss. 47-64. Araştırmalar, taşradan makam edinip bu makamı elde tutmanın artık masraflı olduğunu belirtmektedir. Bkz. Oktay Özel, "Şiddetin Egemenliği 1550 ila 1700 Arasında Celaliler", *Osmanlı Dünyası*, Ed. C. Woodhead, Alfa Yay., İstanbul 2018, s. 251, 262.

gerçekleşen savaşların -geleneksel mevsimlik seferler olmak yerine- birkaç yıla ve birkaç cepheye yayılması nedeniyle bilindik asker tedarik yöntemleri ile geleneksel silahlar yetersiz kalmaya başlamıştır. Büyüyen asker ihtiyacını kapatmak gayesiyle devşirme-kul sistemi kadar bu sistemin dışına çıkılarak asker temin edilmeye yönelinmiştir. Osmanlı ordusu, tüfekçilere ve hareket kabiliyeti bulunan piyadeye olan gereksinim¹⁰ neticesinde elde taşınan hafif ateşli silahlara meyletmiştir.¹¹ Bu çerçevede ilkin mevcut ulufeli piyade-yeniçeriler tüfek kullanabilecek şekilde sayıca artırıldı. Akabinde reayadan başıboş gençler toplanarak, sonraları sarıca-sekban veya levend adını alacak olan yeni silahlı piyade birlikleri oluşturuldu. Ancak bu tedbirler ulufe yükü/ödemeleri bağlamında hazinenin nakit paraya olan ihtiyacını beslemiştir. Benzer nedenlerle boşalan veya sahipsiz tımarlar da dâhil olmak üzere her türden gelir kaleminin iltizam, -1690'lardan sonra malikâne- usulü ile işletilmeye başlanması¹² ise yerel (mahallî) unsurlara daha fazla ihtiyaç duyulmasıyla neticelenmiştir. Devletin kendini yenileme gayretinde almış olduğu bu tedbirler eyaletlerde yeni bir sınıfın; ayan ve eşrafın öne çıkmasına yol açmış olup taşradaki siyasal düzenin kontrolü zamanla bu zümrelere geçmeye başlamıştır.¹³ 1683 Viyana bozgunu ve sonrasında askeri başarısızlıklar malî bunalıma; malî bunalım (artan askeri harcamalar) da devletin yeni vergiler (imdâdiye vb.) koymasına; aşırı vergilendirmeye sebep olmuştur. Kötüleşen ekonomik koşullar güvenlik kaygısıyla birleşince ana üretici kesim olan köylülerin; “defterlü reâyâ”nın hâliyle şehirlere olduğu kadar askeri ve vakıf çiftliklerine göç etmeleri veya orduya; tüfekli sarıca-sekban bölüklerine “yevmiyeli” asker olarak katılmaları söz konusu olmuştur. Uzun süreli savaşlardan kaynaklı ihtiyaçların belirlediği gelişmeler doğal olarak işgücü zaafiyetine, ziraî üretimin düşmesine, vergilerin tahsil edilememesine ve böylelikle bir gelir birimi olarak dirliklerin/tımarların önem kaybetmesine ivme kazandırmıştır.

Tımarlı sipahiler, Osmanlı ordusunun esas kısmını oluşturuyordu. 1475 dolaylarında ulufe yani nakit maaş alan kapıkulu sipahilerinin sayısı 3000, yeniçerilerinki de 6000 iken Rumeli’de 24.000, Anadolu’da ise 20.000 dolaylarında tımarlı sipahinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı 1527-28’de 9563’ü hisar eri (kale muhafızı) olmak üzere toplam 37.521 kişi olarak verilmektedir.¹⁴ İnalıcık’a göre, “birçok tımar saraylıların eline geçmiş ve özel mülk veya vakfa dönüştürülmüş, toplam tımar sayısı azalmış, diğerleri de rüşvet karşılığında reayaya verilmişti (...). I. Süleyman zamanından beri ateşli silahlarla donanmış yeniçeri sayısı sürekli artırılmıştır. Süleyman döneminde on altı bin olan yeniçerilerin sayısı 1609’da otuz yedi bine ulaşmıştı. Buna karşılık, Süleyman döneminde en az seksen yedi bin olan sipahilerin sayısı, 1609’da kırk beş bine inmişti”.¹⁵ 1564-1568 yılları arasında II. Maximilian’ın Macaristan’daki kuvvetlerinin komutanı Lazarus, Osmanlı tüfekli yeniçerilerine karşı koyabilmek amacıyla hizmetine İspanyol ve İtalyan arkebüzçüleri almak için imparatora teklifte bulunmuştu.¹⁶ Venedik kaynakları III. Murad’ın (1574-1595) tüm yeniçerileri tüfekle donattığından bahsetmektedir. Devlet, 16. yüzyılın son çeyreğinde, mümkün olan her sınıftan daha fazla asker toplamaya yönelmiş olduğundan merkezî ordu (kapıkulu ocakları neferatı) da kalabalıklaşmıştı. Ancak ateşli silahlarla mücehhez asker sayısı hâlâ sınırlıydı.¹⁷ Zira 1602 yılında Macar cephesinden Padişaha yazan vezir-i azam şöyle demektedir: “mel’unların askerleri ekser piyade ve tufeng-endaz olmağla asakir-i İslamın ekseri atlu olup piyadesi az olduğundan gayri tufenge mu’tad üstadları nadir olmağla hin-i mukabelede ve kal’a muhasarasında azim ızdırab çekilir”.¹⁸ Dahası 16. yüzyılın

¹⁰ Ateşli silahların 14. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Avrupa’da, aynı yüzyılın ortalarında Macaristan ve Balkanlarda, sonlarına doğru ise Osmanlı ülkesinde meydan muharebelerinde, kale kuşatmalarında ve donanmalarda kullanılmaya başlanması savaş yöntemlerinin zamanla değişmesine yol açmıştır. Ateşli silahlara olan talebi doğuran şartların tarihi arka planı hakkında bkz. Gabor Agoston, *Osmanlı’da Ateşli Silahlar Ve Askeri Devrim Tartışmaları*, çev. Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2015 ve bu çalışmanın yeni sürümü sayılabilecek diğer bir çalışma; Barut, Top ve Tüfek, çev. Kahraman Şakul, Ketebe Yay., İstanbul 2023. Ancak topların ve küçük ateşli silahların (tüfeklerin) uzun vadede geleceğin silahları olduğu açık olmakla beraber erken dönem barut teknolojisine gereğinden fazla önem atfedilmemekte; ateşli silahlar 17. yüzyılın sonlarına kadar savaşların neticesini tek başına belirleyen etken olarak görülmektedir. Diğer taraftan 1683’e kadar Osmanlı ordusunun teknolojik donanım, taktik ve manevra kabiliyeti bakımlarından Batı orduları karşısında belirgin şekilde geride kaldığını iddia etmek güçtür. “Kâfire” karşı savaşmayı gaye edinen bir ideoloji; “Allah rızası”nın verdiği direnç yanında rakipsiz bir ikmal ve iase sisteminin varlığı kadar teknoloji transferine/yabancı uzman istihdamına olan geleneksel yatkınlık ile ulufe/dirlik elde edebilme beklentisi gibi ödül-ceza merkezli gayri askeri etkenlere veya değişkenlere de dikkat çekilmektedir. Öncü ve nitelikli bir çalışma için bkz. Feridun Emecen, “Ateşli Silahlar Çağı: Askerî Dönüşüm Çağı ve Osmanlı Ordusu”, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 27-75 ve Agoston, *Barut, Top ve Tüfek*, s. 29-63; 333-356. Bahsi geçen hususları tahlil ve terkip eden son bir çalışma için bkz. Özgür Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, TTK Yay., Ankara 2023, bilhassa İkinci Bölüm.

¹¹ Ok ve yay kullanımı; okçuluk eğitimi ömürlük bir uğraşının neticesinde ve her daim idmanlı olmakla mümkün iken tüfek kullanımı çok daha sınırlı bir talimle mümkün olabiliyordu, bkz. Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, s. 186, 289, 305.

¹² İnalıcık, “Tımar”, ss. 168-173. Genelde Sancakbeyi haslarının iltizama verildiği anlaşılmaktadır. Bkz. Özer Ergenç, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mâlî Nitelikleri”, *Osmanlı Tarihi Yazıları*, TVY Yay., İstanbul 2013, ss. 367-382.

¹³ Bu zümrenin ortaya çıkışı ile oluşan idarî-sosyal yapıya dair bir tespit önemlidir: “...devletin merkezi otoriteyi gerçekleştirmek üzere kurduğu yönetim zinciri, birbirinden kopuk halkalara dönüşmüştür (...) her bir halka doğrudan merkeze bağlanmaktadır. Doğal olarak devlet, bu kadar çok halkayı kuramsal temellerinin gerektirdiği ölçüde kendisine sıkıca bağlayamamakta ve merkezi otorite yerine desentralize bir görünüm kazanmaktadır”. Bkz. Ergenç, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mâlî Nitelikleri”, s. 379.

¹⁴ İnalıcık, “Tımar”, s. 169.

¹⁵ Halil İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004, s. 52, 112. Bu sayılar hakkında ayrıca bkz. Agoston, *Barut, Top ve Tüfek*, s. 67. Piyade yeniçerilerin talipli olanlarından atlı tüfekçi olarak 4000-5000 kişilik ayrı bir birlik oluşturulması düşüncesi 16. yüzyılın ortalarına kadar inmektedir. Bkz. Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, s. 305.

¹⁶ Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, s. 51, 289-295.

¹⁷ 1490’lardan 1570’lere uzanan dönemde bazı seferlere tahsis edilen veya kalelerde mevcut bulunan ok, yay, tüfek ve tüfek mermisi sayıları hakkında bkz. Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, ss. 233-295.

¹⁸ Bkz. Agoston, *Barut, Top ve Tüfek*, s. 71, 172.

AKSARAY SANCAĞINDA TİMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI (1786-1793)

son çeyreğine gelindiğinde sipahiler (süvariler) de at sırtında tüfek kullanmaya başlamışlardı.¹⁹ Bu değişim süreciyle koşut olarak tüfek kullanabilen ve savaş bitince dağıtılan sekban askeri (bunların az bir kısmı atlı olmalıdır) gün geçtikçe artış göstermiş; bilhassa 17. yüzyılın sonlarına doğru ordudaki piyade (yaya)-süvari (atlı) dengesi değişmişti²⁰. Nitekim 1672 Kamanice Seferinde tahmini 120 bin kişilik ordunun yaklaşık %25'inin ve 1683 Viyana Kuşatmasında ise %15-%20 kadarının tımarlı neferlerden oluştuğu hesaplanmaktadır.²¹ 1697-98 seferine katılan toplam 95.405 askerin %39'u sipahi (atlı asker), %61'i ise piyadedir. Kapıkulları ordunun %37'sini teşkil ederken beylerbeyi ve sancakbeyi kapı halkları %16, geleneksel tımarlılar %12, tımarlı olmayan eyalet askerleri %15 seviyesindedir.²² Anonim bir Osmanlı Tarihi de benzer oranlar vermekte olup 1697 Nemçe Seferinde, Nemçe cephesinde mevcut olan 98.547 kadar askerin yaklaşık %11'inin tımarlı olduğunu²³ beyan etmektedir. Savaşlar münasebetiyle sınırlara görevlendirilen ve cephede eskiye oranla²⁴ daha fazla vakit geçirmek zorunda kalan tımarlı sipahilerin kendilerine tahsis edilen dirlikleriyle -en azından ekin ve hasat zamanlarında- ilgilenememeleri, eşkıyanın dirliklerinin ahalisine ve mahsulüne zarar vermeleri tımar sisteminin, hayatiyetini korumakla beraber, işlev kaybetmesine ve bu bağlamda asker sayılarının (tımarlıların) azalmasına yol açan etkenler arasındadır. Ez-cümle: a- tüfek kullanabilen piyade askerinin öncelik kazanması²⁵, b- savaşların eskiye nazaran birkaç yıla ve birkaç cepheye yayılacak derecede gerçekleşmesi, c- enflasyon nedeniyle dirlik gelirlerinin askerin geçimine ve savaşa iştirakine yetmemesi tımar sistemini olumsuz yönde etkileyen başlıca unsurlar olarak mütalaa edilebilir.

Koçi Bey'in, önceki dönemlerdeki uygulamaları esas alarak hazırladığı ve 1632'de IV. Murad'a sunduğu layihalar²⁶ bağlamında devlet, tımar sistemini ıslah etmek gayesiyle tedbirler almış olmakla birlikte²⁷ suistimaller devam etmiştir.²⁸ Öncülleri gibi 1632, 1777²⁹ ve 1792'de³⁰ çıkarılan kanun ve nizamnameler alaybeyiler başta olmak üzere zeamet ve tımar erbabının yetki ve sorumluluklarını düzenlemekteydi. Ancak tımarlıların üzerlerindeki dirlikleri askeri seferler (zaferler-mağlubiyetler) ile irtibatlı olmaktan ziyade geçimlik ekonomi bağlamında bir çeşit özel mülk olarak görüp ata inip binmeye kudreti kalmayınca³¹ tasarruf etmeleri uygulamada devam etmiştir. Bu doğrultuda sistemin, tımar tasarrufunda önceliği dirlik sahiplerinin çocuklarına vermesinden hareketle, baba vefat edince varislerin talebi doğrultusunda dirliğin geride kalan çocuk yaştaki oğula,

¹⁹ Ayrıntısı için bkz. Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, ss. 297-347.

²⁰ Sefere eşecek nitelikte ata sahip olmak büyük masrafları gerektiriyordu, bkz. Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, s. 387, 409.

²¹ Bünyamin Punar, *Askeri Dönüşüm Çağında Osmanlı Tımar Sistemi (1645-1739)*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2024, s. 203, 208.

²² Diğerleri ve ayrıntısı için bkz. Mehmet Öz, "Barkan ve Tımar Sistemi", *Bahaeddin Yediyıldız Armağanı*, Ed. Ahmet Bican Ercilasun, TKAE Yay., Ankara 2017, s. 274.

²³ Ayrıntısı için bkz. *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, TTK Yay., Ankara 2000, s. 131-132. Asayişin temini için bir miktar tımarlının geride; mahallinde bırakılması kadar sefere eşmenin bir maliyetinin olması nedeniyle sözgelimi, dirliği 10.000 akçe ve üzerinde olanların atlı olacak şekilde sefere çağırılması söz konusudur. Ayrıca İran tarafından gelebilecek saldırılar karşısında sınır boylarına yakın sancaklardaki/eyaletlerdeki tımarlılarının yerinde bırakılması cepheye; Tuna boylarına ulaşan asker sayılarının düşük görünmesinde etkili olmuştur. Seferlere katılan tımarlı sayısının düşük kalması kılıç; dirlik sayılarının da düştüğü anlamına gelmemektedir. Ayrıntısı için bkz. Punar, *agt*, s. 247-277.

²⁴ Kışın da cephede kalmak yeni bir uygulama değildir. İnalçık, genelde 22 akçe olarak kalan çift resmini, Fatih'in 1458'de Anadolu sipahilerini Rumeli'de, Macar ordusu karşısında kışın da seferde tutmak için Anadolu eyaletinde yüzde elli arttırdığını belirtmektedir". Bkz. Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüşümü", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yay., İstanbul 1993, s. 40. İki üç yıl cephede kalmak tımarların başka ellere geçmesine yol açabiliyordu, örnekler için bkz. Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergah Yay., İstanbul 1985, s. 247-255. XVI. yüzyılın sonları ile beraber bir kısım askerin memleketlerine dönmelerine izin verilirken diğer askerin ise kale muhafazası vb. maksatlar ile cephede kalmaları istenmiştir. 1593 tarihli bir Venedik mektubu için bkz. William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyan 1591-1611*, çev. Ülkü Tansel, TVY Yay., İstanbul 2000, s. 12.

²⁵ Temeşvar'ın 1716'da Avusturya tarafından alındığı sırada kaleyi savunanlar arasında bulunan Osmanlı askerlerinden Temeşvarlı İbrahim Naimeddin'e göre, kale cephaneliğinde sandıklar dolusu ok ve yay bulunmasına rağmen kimse bunları kullanmaya teşebbüs etmemişti. Bkz. Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, s. 175. Anlaşılan bu dönemde ok ve yay iyice geri plana düşmüş durumdadır.

²⁶ Bkz. *Koçi Bey Risalesi*, haz. Yılmaz Kurt, Akçağ Yay., Ankara 2018.

²⁷ Islah teşebbüsleri hakkında bkz. Emine Erdoğan Özünlü, *Aynıtab Sipahileri*, Berikan Yay., Ankara 2011, s. 71-80.

²⁸ III. Ahmed, 1703'te tahta geçtiği sırada tüm tımarlıların beratlarını yenilemesini emrettiği hâlde 1704 yılı itibarıyla bu emre pek az tımarlının uyduğu görülmüştür. Ayrıntısı için bkz. Ergenç, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mâli Nitelikleri", s. 369. Belirtilen eksikliklerin veya verilen talimatların 1732, 1777 ve 1792 düzenlemelerinde tekrar tekrar gündeme gelmesi ise sistemin katılaştığına işaretir.

²⁹ Ertan Gökmen, "1732 ve 1777 Yıllarına Ait Tımar ve Zeamet Kanunları", *Belgeler*, C. XL, S. 44 (Aralık 2024), ss. 1-32. 4 Eylül 1777'den itibaren geçerli olan nizamnamenin metni için ayrıca bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, haz. Şevki Nezihi Aykut, II. Cilt I. Kitap, TTK Yay., Ankara 2018, s. 330-338.

³⁰ 1792 tarihli tımar ve zeamet kanunu için bkz. Yunus Koç, Fatih Yeşil, *Nizâm-ı Cedid Kanunları (1791-1800)*, TTK Yay., Ankara 2012, s. 2-16.

³¹ Emeklilik şartları şöyleydi: "Ve zu'amâ ve erbâb-ı tımârdan biri mecrûh ve pîr ve amel-mânde olub rûkûb ve nûzûla iktidârı olmadığı zâhir ve muhakkak olmadıkca tekâ'üd arzı virilmeye. (...) Ve henüz cenk ü harbe yarar iken himâye ile bundan akdem mütekâ'id olmuş var ise eşkinici olmak üzere arz ideler". Bkz. Gökmen, *agt*, s. 19.

hatta hamile olan anne karnındaki çocuğa³² devredilmeye çalışılması³³, devletin de bu taleplere göz yumması³⁴ sistemin gelişmesine veya modern bir orduya dönüşmesine mani olmuş görünmektedir.³⁵

1- Aksaray Sancağında Alaybeyilik Rekabeti

Aksaray 1471’de Osmanlı idaresine girmiştir.³⁶ Karaman Eyaleti 1697’de, paşa sancağı Konya olmak üzere Niğde, Aksaray, Beyşehir, Kırşehir, Akşehir ve Kayseri sancaklarından oluşmaktaydı. Aksaray Sancağında, 18. yüzyılda üç kaza bulunmaktaydı; Aksaray, Koçhisar ve Eyyübili. Bu üç kadılık sahasında Hacıahmedlü, Şerefli, Kurutlu, Kurtulu, Cemeli, Acem Muhacirin, Danişmendli, Akbaş Bekdiği, Ekecik Ekradı, Salarlı-yı Kebir ve Sağır, Boynuboğunlu, Cacalu, Hotamaşlı, Dumanlı maa Turasanlı, Mamalu ve Atçekenler gibi yaylak-kışlak hayatı yaşayan göçkuncü zümreler de meskûndü.³⁷

1699 Karlofça Antlaşmasından 1791 Zıştovi ve 1792 Yaş antlaşmalarına kadar geçen bir asırda ardı arkası kesilmeyen muharebeler nedeniyle sancak mutasarrıfları cepheye görevlendirildiklerinden Aksaray Sancağı bu dönemde genelde mütesellimlerce idare edilmiştir. Ayrıca dışarıda Rusya, Avusturya ve İran’a, içeride ise sarıca-sekban eşkıyasına karşı verilen mücadele devleti de toplumu da yormuştur. Bu şartlardaki mütesellim idaresi daha ziyade otorite boşluğu ile kendini gösterdiğinden yerelde nüfuz alanını genişletebilmiş olan bir diğer zümre alaybeyiler olmuştur.

Sancak’ta tımar tasarruf eden zaîmlerden³⁸ biri seçilerek kendisine “alaybeyi” unvanı verilir ve bu kişi sipahilerle ilgili işlerden sorumlu tutulurdu.³⁹ Alaybeyinin, üzerinde tımar ve zeamet bulunduran sipahilerin âmiri olması, örfi yönetimde Sancakbeyinin ardından gelmesi, tımar tevcihi sırasında arzda bulunması bu makamı müstesna kılmaktaydı. Zeamet ve tımar tevcihâtı alaybeyi arzı ile başlamakta⁴⁰, tımar erbâbı alaybeyi bayrağı altında toplanarak seferlere hareket etmekteydi.⁴¹ Alaybeyi, bî-hâsıl olması nedeniyle talipli çıkmadığından boşta kalanlar kadar vefat, sefere iştirak etmemek, kendi isteğiyle feragat etmek gibi sebeplerle mahlûl kalan dirliklerin sancak mülazımlarına tevcih edilinceye kadar geçen süredeki⁴² öşür ve sair hasılatını⁴³ toplamaktaydı. Bunların yanı sıra alaybeyinin mahlûl dirlikleri tevcih etmek amacıyla devlet merkezine arzda bulunurken ücret (arz akçesi) alması⁴⁴, sancakbeyi, beylerbeyi veya maiyetindeki asker ile cephede görevli bulunuyor ise doğrudan serasker ile temas kurabilme hakkına malik olması alaybeyilik vazifesini siyasi ve iktisadi yönü olan nadide bir makam hâline getirmekteydi.

³² 1732 ve 1777 tımar kanunlarında neredeyse birbirinin kopyası şeklinde “Ve babası fevt olduğu vakitte validesi karnında bulunan evlâda zeamet ve tımandan hisse olmaya, meğer merhameten virile” ifadesi geçmektedir, bkz. Gökmen, *agm*, s. 18 ve *Târih-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, s. 333.

³³ Sistemde kan bağı esas olmamakla beraber, Koçi Bey’in sistemin düzene konulması için yaptığı tavsiyeleri arasında dirliğin aile içerisinde tutularak yabancıların girişine kapatılması önceliklidir. “Baba vefat etmişse oğluna, oğlu küçük yaşta ise kılıç kullanmaya kadir olana kadar yerine yarar cebeli sefere katılsın, evlâdı yok ise kardeşlerine veya kardeşlerinin çocuklarına verilsin, eğer bu dahi yok ise amca veya amca çocuklarına verilsin”. Bkz. *Koçi Bey Risalesi*, s. 109. Bununla beraber 18. yüzyıldaki uygulama, tımar tevcihi ile alakalı arşiv belgelerinden de teyit edildiği kadarıyla daha ziyade 1732 ve sonraki tımar kanunlarında belirtildiği üzeredir. 1777 kanununda: “kanunî evlâddan maadasi ahara verilme katan caiz olmayıp evlâda münhasır olmak kanun-ı kavî ola ve eğer evlâd-ı zükuru olmayıp, seferde fevt olmuş ise ve ol seferde yanında mülazemet ile mevcut karındaşı bulunur ise karındaşına verile (...) ve hizada fevt olup, veled-i zükuru yoğise, mülazemeti olan karındaşı ve karındaşı yoğ ise mülazım olana tamamen arz edeler”. Bkz. *Târih-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, s. 332-333. Dolayısıyla akrabalık bağı yanında sancakta mülazım olarak kayıtlı olmak ve bu kapsamda sefere katılmış olmak öncelikli idi.

³⁴ Hazine nakit akçeye ihtiyaç duymaktaydı. Yaşlılık, hastalık, sakatlık ve çocukluk gibi özür durumlarında dirlik tasarruf edenlerin yerlerine cebelilerini göndermeleri gerekirken 18. yüzyılın başlarından itibaren cebeli gönderme zorunluluğu parasal bir hizmet olarak “cebeli bedeliyesi” adı altında uygulamada daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Bkz. Pınar, *agt*, s. 247-292.

³⁵ Son cümledeki bilgiler, hazırlığı devam eden “18. Yüzyılda Aksaray Sancağının İdaresinde Nüfuz Mücadelesi: Mütesellimler, Müftüler, Alaybeyiler” adlı makale çalışmasında kullanılan külliyetli arşiv malzemesine dayanmaktadır.

³⁶ Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı 1500-1584*, Aksaray Valiliği Yay., Ankara 2019, s. 47-54.

³⁷ Necmettin Aygün, *Nüfus Defterleri’nde Aksaray’ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845)*, C. I, Aksaray Üniversitesi Yay., Ankara 2016, s. 3-6.

³⁸ Yıllık geliri 20.000 akçeye kadar kıymeti olan dirlikler tımar, yirmi bin akçe ve üzeri yüz bin akçeye kadar kıymeti olan dirlikler zeamet, yüz bin akçe ve üstü dirlikler ise has olarak adlandırılmaktaydı. Haslar da padişaha ve kadın sultanlara tahsis edilen haslar (hass-ı şahî veya havass-ı hümayun) ile vezir, beylerbeyi ve sancakbeyi gibi yüksek devlet memurlarına tahsis edilen haslar (havass-ı vüzera veya havass-ı mir-i miran) olarak ayrılmaktaydı. Toprakların bir kısmı da tımar sistemi dışında kalmakta; devlet tarafından vakıf veya mülk olarak tahsis edilmekteydi. Bkz. Cengiz Orhonlu, Nejat Göyünç, “Has”, *DİA*, C. 16 (1997), ss. 268-270.

³⁹ İnalcık, “Tımar”, ss. 168-173.

⁴⁰ “Ze’âmet ve tımâr kat’an arzihâl ile ve kuzât ve nüvvâb ve cebelü tahsildârı arzlarıyla tevcih olunmayub alaybeği arzına münhasır olmak hususu...” Bkz. Gökmen, *agm*, s. 16.

⁴¹ Nitekim eski yönetmelikleri-uygulamaları da kapsayacak şekilde tımar askerinin hukukunu yeniden düzenleyen 1732 ve 1777 tarihli kanunlar esasında alaybeyinin iş ve işlemlerini tanımlamak üzerine bina edilmiş gibidir. Bkz. Gökmen, *agm*, ss. 1-32 ve *Târih-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, s. 330-338.

⁴² Bu sürenin hukuken sınırlandırılmamış olması sistemin başka bir açmazıdır.

⁴³ Ayrıntısı hakkında bkz. İnalcık, “Osmanlılarda Raiyyet Rûsûmu”, ss. 31-65 ve Erdoğan Özünlû, *age*, s. 66.

⁴⁴ “Ve alaybeğilerinin masâriflerine medâr ve istikâmetlerine vesîle olmak için fevt ve ref’ ve kasr-ı yed ve mübâdele ve l-hâsıl mülazemet arzından gayri her ne makûle arz virirler ise her ze’âmet ve tımârın sancaklusu beyninde meşhûr ve mütevâtir olan hâsılının öşrü mikdârı arz akcesi alalar. Meselâ beş yüz gurus hâsıl meşhûr ise elli gurus arz akcesi alınub...”. Bkz. Gökmen, *agm*, s. 19. 1777 nizamnamesi 1732 kanununu aynen tekrar etmektedir. Bkz. *Târih-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, s. 334.

AKSARAY SANCAĞINDA TİMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI (1786-1793)

Dolayısıyla yerelde alaybeylik vazifesini elde etmek önemli bir rekabet alanını oluşturmaktaydı. Bu suretle ve genel bir dönemlendirme ile 1720'lerden 1760'lara kadar Ali oğlu Ömer⁴⁵, 1760'lerden 1770'lere kadar Muhammet oğlu Mustafa⁴⁶, Seyit Abdurrahman ve bahsi geçen Mustafa'nın oğlu (Seyit) Abdullah⁴⁷ Aksaray Sancağı alaybeyi olarak görev yapmışlardır. Akabinde bu makale çalışmasının ortaya çıkmasına ilham veren Abdurrahman ve kardeşi Recep'in babaları olan Hüseyin de vazife almıştır.⁴⁸ Yüzyılın son çeyreğinde ise babalar yerlerini oğullara bırakacak ve alaybeylik mücadelesi oğullar üzerinden devam edecektir. Bahsi geçen Mustafa'nın yerini oğlu Abdullah⁴⁹, Hüseyin'in yerini de oğulları Recep ve Abdurrahman alacaktır.

Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı sınırlarında savaş hazırlıklarını iyice arttırdığı bir zamanda⁵⁰, 1786'da, Aksaray'da alaybeylik vazifesinde bulunmuş Abdullah ve Abdurrahman, alaybeylik makamını elde etmek maksadıyla devlete birbirlerini şikâyet eden yazılar göndermekteydiler. Yerelde yaşanan rekabetin boyutu, makaleye kaynaklık eden Osmanlı Arşivi Cevdet-Timar tasnifinde kayıtlı bulunan altı farklı arşiv belgesi üzerinden izlenebilmektedir. İlgili belgelerin muhtevaları itibarıyla tanıtımları şu şekildedir:

BOA. C. TZ., 14/683-1: Aksaray Sancağı zeamet ve timar sahiplerinden 34 tımarlı sipahinin devlet merkezine gönderdikleri bu mahzar tarihsiz olmakla beraber⁵¹ 20 Nisan 1786 yakınlarına tarihli olmalıdır. Dilekçede, önceden alaybeyi olan Abdurrahman'ın farklı bir sancakta meskûn olmasının yanında on seneden beri alaybeyi olması nedeniyle zeamet ve timar mahlûl olduğu zaman Aksaray'dan taliplilerine vermediği, bu tımarları üzerine aldığı veya kardeşi Recep'in zeametine kattığı şikâyetle konu olmuştur. Yine bu şikâyetle göre, görevlendirildikleri İsmail canibine ancak 48 tımarlı katılmış olup vilâyetlerinde de (Aksaray'da) saban kaydı ile mutasarrıf sekiz nefer kalmıştır. Oysa bu seneye gelinceye kadar vuku bulan Rumili seferlerine yetmiş neferden ziyade tımarlı katılırdı. Abdurrahman, Aksaray'daki bütün dirliklerin mahvolmasına sebep olduğundan bayrağı altında sefere gidecek asker kalmamıştır. Durum üzerine Eski İsmail Seraskeri Seyit Ahmet Paşa'nın devlete takdim ettiği arz ile Abdurrahman alaybeylikten alınarak Seyit Abdullah "miralay" vazifesiyle atanmıştır. Bu izahattan sonra esas konuya geçilmiştir. Buna göre, alaybeyi atanması akabinde Seyit Abdullah, İsmail canibinde bulunan veya bulunmayan tımarlı sipahilerin tespit edilerek devlete bildirilmesi emri vesilesiyle, sancakta mahlûl olan dirlikleri sancak mülazımlarına dağıtmak istemiştir. Ancak hem Abdullah hem de sancağın timar erbabı sancaktaki dirliklerin güncel durumları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarından, bahsi geçen 34 tımar erbabı devlete bu mahzar ile başvurarak Defter-i Hakanî'deki kayıtların çıkarılıp Abdullah'a defter verilmesi ve mülazımlara arz eylemesi hususunu havî emr-i âli talebinde bulunmuşlardır. Mahzarda Alaybeyi Abdullah'ın imzası/mührü bulunmamaktadır.

BOA. C. TZ., 14/683-2: Bu arzuhâl mahzar formunda olup⁵² yukarıdaki konu ile bağlantılı olarak Alaybeyi Abdullah'ın devlete bireysel başvurusudur. Arzuhâl, "*Defter oldur ki Aksaray Sancağının zu'amâ ve erbâb-ı timârından İsmail Sahrasında mevcûd⁵³ ve saban kaydıyla mutasarrıf olan zu'amâ ve erbâb-ı timârın defteridir ki zikr olunur*" başlığı taşımakta olup İsmail tarafında mevcut olan timar erbabını baş kalemi olan köy adlarıyla beraber listelemektedir. Dilekçe 20 Nisan 1786 tarihli olup başvuru gerekçesi bir önceki mahzar ile aynıdır. Bu listeye göre Aksaray Sancağında 56 tımar aktif olarak tasarruf edilmektedir. Bunların 11'i zeamet seviyesinde olup Alaybeyi Abdullah Eyyübili⁵⁴ nahiyesine bağlı 37.700 akçe yıllık değeri olan Sarıatlı köyünü, rakibi eski Alaybeyi Abdurrahman ise Koçhisar'daki 16.400 akçe yıllık değeri olan Bahtılı adındaki tımarı, kardeşi Recep ise Eyyübili'ne bağlı 49.626 akçe yıllık değeri olan Gösteson⁵⁵ adındaki zeameti tasarruf etmekteydi. Her iki başvuru akabinde devletin, Aksaray Sancağındaki tımarların güncel hâlini çıkarıp mahalline gönderdiğine dair bilgi tespit edilememiştir. Zira eyalet askeri cepheye olup 1787 Osmanlı-Rus harbi arifesinde bulunulmaktadır.

⁴⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), 2 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri, sayfa nr. 181 hüküm nr. 5.

⁴⁶ BOA. Ali Emiri (AE). SMST.III., 48/3480.

⁴⁷ BOA. AE. SMST.III., 163/12766.

⁴⁸ 1758 yılı yazına tarihli bir vesikaya göre Mustafa oğlu Hüseyin Aksaray miralaydır. Bkz. BOA. AE. SOSM.III., 4/254.

⁴⁹ BOA. Cevdet Timar (C. TZ.), 14/683-5. Baş kalemi Sarıatlı köyü olan bu dirlik daha evvel baba Mustafa üzerindedir. Bkz. BOA. AE. SMST.III., 48/3480.

⁵⁰ Ayrıntısı için bkz. Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, TTK Yay., Ankara 2006, s. 357.

⁵¹ Mahzarlarda genellikle tarih yer almamaktadır bkz. Mehmet İpşirli, "Diplomatik Açısından Mahzar", *Tarih Dergisi (İstanbul Üniversitesi)*, S. 75 (2021), ss. 33-89.

⁵² Arzuhal-mahzar münasebeti için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, TTK Yay., Ankara 2013, s. 317.

⁵³ 1792'de hazırlanan "timar ve zeamet kanunu" hakkında bilgi veren Cevdet Paşa, kanunun hazırlanma gerekçesine İsmail Kalesinin muhafazasına memur Anadolu Eyaleti tımarlılarının kimisinin alaybeyisini itma' ile kimisinin küçük bahaneler ile bir kısmının da firar ederek vazifelerini terk ettiklerinden kalenin Rus istilasına uğradığını hatırlatarak başlaması manidardır. Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, haz. Ziya Yılmaz, C. V, TTK Yay., Ankara 2024, s. 345. Anlaşılan tımarlılardan önemli bir kısmı 1787 Osmanlı-Rus Savaşı öncesindeki sefer hazırlıkları sürecinde cepheye gitmemişlerdir. Dolayısıyla 20 Nisan 1786 tarihi itibarıyla hazırlanan Aksaray Sancağı tımarlılarını gösteren liste, bir yönü ile İsmail Sahrasında yapılan yoklamanın arka planına işaret etmektedir.

⁵⁴ Günümüzdeki Ortaköy ilçesi merkezli saha kabaca Osmanlı dönemi Eyyübili Kazasına karşılıktır. Bkz. <https://www.harita.gov.tr/urun/aksaray-mulk-idare-il-haritasi/463,08.02.2025>.

⁵⁵ Ovaören köyü, Gülşehir ilçesi/Nevşehir. Bkz. <https://www.harita.gov.tr/urun/nevsehir-mulk-idare-il-haritasi/350,08.02.2025>.

Bu dilekçelerin üzerinden bir hafta geçmemişti ki Abdurrahman, 24 Nisan 1786'da Aksaray Sancağı alaybeyliğini tekrar üzerine tevcih ettirmiştir. Bu gelişme sancak dâhilinde tımar tasarruf eden kesimleri rahatsız etmiş, harekete geçirmiş görünmektedir. Zira devlet merkezine dilekçeler gönderilmiştir. Bunlar:

BOA. C. TZ., 14/683-3: Aksaray'ın tımar erbabından dört farklı tımarlının Sadrazam'a hitaben gönderdikleri bu arzuhâlin konusu Abdurrahman'ın kardeşi Seyit Recep'in gayri hukukî faaliyetleri üzerinedir. Recep hakkında iki husus öne çıkmaktadır. İlki bu mahzarın yazılma sebebidir. Buna göre, nedeni belirtilmemekle beraber Alaybeyi Abdurrahman 23 Şubat 1784'te Karaman Eyaleti valisi tarafından bir mübaşir ile alıkonulup Karaman'a (Konya'ya) götürülmüş, tecrim edilmiş ve 1000 kuruş karşılığında serbest bırakılmıştı. Kardeşi Recep ise sancak tımarlılarını toplayarak ve kardeşi Abdurrahman'ın alaybeyileri olduğu düşüncesinden hareket ederek bu 1000 kuruşu onlardan tahsil etmişti. Dolayısıyla hâlen İstanbul'da bulunan Recep'in cebren ve fuzuli aldığı bu parayı geriye iade etmesi için Sadr-ı Rûm huzurunda mahkeme olmak maksadıyla devletten bir emr-i âlî talebinde bulunulmaktaydı. Diğer husus ise bu arzuhâlin üzerine eski kayıtlara bakılarak 1 Haziran 1786'da çıkarılan derkenardaki bilgilerden izlenebilmektedir. Buna göre Recep, Nevşehir'deki (Damat) İbrahim Paşa Vakfı'na, azledilmiş olan vakfın eski kaymakamı Mehmed Emin Bey'i, vakfın muhalefetine rağmen, tekrar kaymakam yaptırmak maksadıyla aklını çelmişti. Recep, bu amacını tahakkuk ettirebilmek için otuz adamıyla Âsitane'ye gider iken durumu haber alan vakfın nazırı Darüssaade Ağası Derviş Ağa onları İstanbul'da, Kartal'da bulundukları esnada durdurarak Seyit Recep'in dirliği olan Gösteson'a iskân edilmek üzere sürgün edilmesi hususunda hüküm çıkartmıştı. Bu sürgün emrinin 10 Mayıs 1785 tarihli olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bulundukları yerde yakalanarak vakfın parasının tahsil edilmesi maksadıyla mahkemesinin görülmesi için Nevşehir'e geri gönderilmeleri hakkında 3 Haziran 1785 tarihli ferman çıkmıştır.

BOA. C. TZ., 14/683-4: Bu arzuhâl, Aksaray'ın tımar erbabından beş farklı kişinin Sadrazam'a hitaben gönderdikleri ve konusu Abdurrahman ile kardeşi Recep'in Nevşehir'deki İbrahim Paşa Vakfı'nın işlerine müdahale etmeleri gibi kanuna mugayir faaliyetlerinden ötürü geçmişte devletin haklarında verdiği emirler ile ilgili kayıtların kaleminden derkenar edilerek taraflarına gönderilmesi talebi ile alâkalıdır. Bu arz-ı hâlin üzerine 27 Mayıs 1786 tarihli derkenar işlemi ile geçmişe ait 19 Haziran 1785 tarihli ferman kaydının sureti çıkarılmıştır. 1785'e tarihli bir şikâyet⁵⁶ neticesinde ortaya çıkan bu ferman kaydına göre Abdurrahman ile kardeşi Recep'in tımarları Aksaray Sancağında olup beratları şartına göre dirliklerinin bulundukları sancaklarda sâkin olmaları gerekirken⁵⁷ Nevşehir'de ikamet ederek vakfın işlerine karışmaktaydılar. Neticede devlet, mahallindeki yetkililere gönderdiği 19 Haziran 1785 tarihli bir emr-i şerif ile adı geçenlerin Nevşehir'den çıkarılmaları, tımar ve zeametleri olan sancaklarında sâkin olmaları hususunda kendilerine tenbihâtta bulunmaları emrini vermiştir. Buna rağmen onlar bu emri dikkate almamışlardır. Durum üzerine ikinci bir başvuru (kadı i'lâmı) gerçekleşmiş ve bu başvuruya istinaden devlet, Abdurrahman ve sairlerinin Niğde Kalesi'ne hapsedilmelerini emir buyurmuş iken onlar, her nasılsa bu emre de itibar etmemişler, bir yolunu bularak firar etmişlerdir.

BOA. C. TZ., 14/683-6: Bu vesika 18-27 Haziran 1786 tarihli bir hüküm olup devlet merkezinden Karaman Eyaleti valisine gönderilmiştir. Aksaray'da alaybeyilik makamını elde etmek merkezli mücadele bağlamında Seyit Abdurrahman'ın arzuhâli ile "sancaklunun iki kıt'a mahzarları"⁵⁸ ve İsmail geçidi kadısının i'lâmı'nın devlete ulaştığı belirtildikten sonra Abdurrahman'ın arzuhalindeki ifadeler-talepler bu hükme aktarılmıştır. Buna göre eski alaybeyi Abdullah, alaybeyliği sürecinde Nizam-ı Cedid'e⁵⁹ aykırı hareketlerde bulunduğundan vazifesi iptal edilerek 24 Nisan 1786'da alaybeyilik kendisine verilmiştir. Bunun üzerine eski alaybeyi Abdullah tarafgirleriyle hareket ederek alaybeyliği üzerinden almak maksadıyla Abdurrahman'ın sût-i hâlini devlete mahzar ile şikâyet ettirmişti. Abdurrahman, ilgili gerekçelerle alaybeyiliğin kendisine *ibkâ edilmesi* için emr-i şerif yayınlanması talebinde bulunmuştur. Devlet ise Abdurrahman'ın sût-i hâlini beyan eden ve alaybeyiliğin Seyit Abdullah'a verilmesi ile alâkalı başka bir talebin, "mahzar" bulunduğunu hatırlatarak durumu 18-27 Haziran 1786 tarihli bu hüküm/emir ile mahalline; Karaman valisine bildirmiştir. Emirde, "*sancağın züema ve erbab-ı tımarı taraf olarak bir kısmı birini, diğer bir kısmı da diğerini seçerek alaybeyi görmesi nedeniyle*⁶⁰ *hangisinin alaybeyliğe lâayık olduğunun bu tarafta (devlet merkezinde) gereği gibi anlaşılamadığından alaybeyinin kim olacağının mahallindeki söz sahipleri ile istişare edilerek belirlenmesi*" istenmiştir. Burada devletin, alaybeyi seçimi ve atanması hususunda dikkati çektiği uyarılar veya hassasiyetler esasında son olarak 1777'de yayımlanan Tımar ve

⁵⁶ Damat İbrahim Paşa Vakfı köylerinden medine-i Nevşehir'de sâkin ulema ve sair ileri gelenleri meclise gelerek şikâyetle bulunmuşlar, Nevşehir Kazası Nâibi Seyit Hüseyin de bu şikâyetleri bir mektup ile devlete bildirmiştir.

⁵⁷ Şikâyetçi olanların iddiaları hukuka uygundur. Zira eserini 1631'de tamamlayan ve zamanın padişahı IV. Murad'a (1623-1640) sunan Koçi Bey'e göre "Ve erbab-ı tımarın her biri zeamet ve tımarları olan sancaklarda sâkin olub bayrakları altında mevcut idi âhar yerlerde olmak muhal ve memnu' idi". Bkz. *Koçi Bey Risalesi*, s. 47. Bu tavsiye bağlamında tımarlılar, 1632'de tımarlarının bulunduğu sancakta ikamete mecbur tutulmuşlardır. Benzer şekilde aynı şart sonraki düzenlemelerde; kanunlarda tekrar edilmiştir.

⁵⁸ Bahsi geçeceği üzere bu mahzarlar, Seyit Abdullah ve taraftarlarınca gönderilmiş olanlardır.

⁵⁹ Kastedilen, 1768-74 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında I. Abdülhamid döneminde (1774-1789) askeriye'nin ıslahına dair gerçekleştirilen faaliyetlere işaret eden yeni perspektiftir. Ayrıca bkz. Kemal Beydilli, *Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler, Seçilmiş Makaleler I*, Timaş Yay., İstanbul 2022, ss. 113-168.

⁶⁰ Alaybeyi seçiminde tımarlıların iki fırka olması sıkça yaşandığından olsa gerek 1732 ve 1777 tarihli kanunlarda durum ile alakalı prosedür izah edilmiştir. Bkz. Gökmen, *agm*, s. 17 ve *Târih-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, s. 331.

AKSARAY SANCAĞINDA TİMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI (1786-1793)

Zeamet Nizamnamesi'ndeki⁶¹ kararın hatırlatılmasından ibarettir. Devletin alaybeyilik seçimi için Karaman valisine gönderdiği hüküm/emir 18-27 Haziran 1786 tarihli olduğuna göre Abdurrahman'ın arzuhalı de Mayıs ayı sonları veya en geç Haziran ayı başlarına tarihli olmalıdır. Ayrıntıları verileceği üzere aynı zaman diliminde rakip alaybeyi Abdullah'ın da alaybeyilik vazifesinin şahsına ibka edilmesi ile alâkalı başvurusu söz konusudur.

BOA. C. TZ., 14/683-5: Bu belge, Aksaray Sancağı alaybeyiliği vazifesinin Seyit Abdullah üzerine “müceddeden ibka” edilmesi talebini hâvî mahzardır. Yukarıdaki hükümde belirtildiği üzere devlet, alaybeyinin kim olacağı hususunu mahalline havale etmişti. Bu doğrultuda tarihsiz olan ancak Defterhane parafının 21 Mayıs 1786 tarihli olması hasebiyle Mayıs ayının ortalarında devlet merkezine gönderildiği düşünülen ve 29 farklı tımar askerinin mühürlerinin bulunduğu mahzar Seyit Abdullah'ın alaybeyiliğinin ibkâ edilmesi talebini içermektedir. Bu mahzarın diğerlerinden ayrılan en belirgin tarafı ise 29 farklı zeamet ve tımar erbabının arasında Konya Miralay (Alaybeyi) Ali, Niğde Miralay Mustafa, Beyşehir Miralay Seyit Eyüp, Kayseri Miralay Şeyh Yahya, Akşehir Miralay Hasan ve Kırşehir Miralay Ahmet'in de imzalarının bulunmasıydı.⁶² Abdullah, anlaşılan Karaman Eyaletindeki sancak alaybeyilerini tarafına alarak kamuoyu oluşturmayı başarmıştır. Mahzarda, Seyit Abdurrahman'ın sancağında ikamet etmemesinden dolayı zuema ve erbab-ı tımara dair evamir-i aliyye geldiğinde müşavere etmenin güç olmasının⁶³ yanında bazı tevcihât hususunda kanuna aykırı hareket etmesinden dolayı devlete sundukları bir mahzar ile O'nu azlettikleri⁶⁴ belirtildikten sonra Abdullah övölmeye başlanmıştır.⁶⁵ Seyit Abdurrahman'ın alaybeyilik talebinde bulunur ise dikkate alınmaması da bu mahzarda ayrıca talep edilmiştir. Neticede Sadrazam, bu talebe 22 Haziran 1786 tarihli buyuruldusu ile onay vermiştir.⁶⁶

Özetlenecek olur ise 1785'te alaybeyi Abdurrahman'dır. 24 Nisan 1786'dan evvel ise alaybeyi Seyit Abdullah'tır. Abdurrahman bu görevi 24 Nisan'da kendine tevcih ettirmiştir.⁶⁷ Hâl böyle iken yukarıdaki hüküm/emir 18-27 Haziran 1786 tarihini taşımakta olduğuna göre Abdurrahman 24 Nisan'dan beri resmen alaybeyi olsa da fiilen değildir ve Mayıs-Haziran 1786'da Aksaray sancağı alaybeyinin kim olacağı hususunda belirsizlik yaşanmaktadır. Devlet ise çözümünü mahalline havale etmiştir. Alaybeyiliğin 24 Nisan 1786'da Abdurrahman'a tevcih edildiğinin haber alınmasıyla ilgili olsa gerek aleyhinde olacak şekilde devlet merkezine şikâyetler yağmaya başlamıştır. Buna karşın Abdurrahman da alaybeyiliğin üzerinden alınma ihtimali belirlediğini görerek devlete yukarıdaki arzuhalde başvurup alaybeyiliğin üzerine ibka edilmesini talep etmiş olmakla beraber netice aksi istikamette seyretmiştir. Zira alaybeyilik 22 Haziran 1786'da Seyit Abdullah'a ibka edilmiştir. Aksaray Sancağı tımarlıları, fiilen 1788 ilkbaharında başlayan Osmanlı Rus ve Osmanlı Avusturya savaşlarına bu hâlet-i ruhiye üzere iştirak etmişlerdir. Dört yıl kadar süren muharebeler Zıştovi (1791) ve Yaş (1792) antlaşmaları ile sona ererken sağ kalanlar memleketlerine avdet etmişlerse de Abdurrahman şehit düşmüştür. Abdurrahman'ın şehit düştüğünü 28 Kasım 1793'te tahrirâtı tamamlanan Aksaray tımar(lı)larını gösteren defter haber vermektedir.

BOA. MAD. d., nr. 4947: 1787 Osmanlı-Rus ve Osmanlı Avusturya savaşları esnasında Ordu-yı Hümayun yoklamasında bulunmadıkları için hukuken terk-i hizmet olanların dirliklerinin üzerlerinden alınarak alaybeyi arzıyla mülâzımlara tevcih edilmesi emrine binaen Aksaray Sancağında bulunan zeamet ve tımarların nam-evcutları terklerinden mülâzımlara arz olunan zeamet ve tımarları gösteren defterdir. Dört varak (sekiz sayfa) olup hatimesinde 28 Kasım 1793'te tahrir edildiği kayıtlıdır.⁶⁸

2- Aksaray Sancağının Tımarlı Sipahileri ve Tımar Düzenine Dair Bilgiler

Aksaray Sancağındaki tımarlıların güncel durumunu gösteren 28 Kasım 1793 tarihli defterde Eski Alaybeyi Abdurrahman'ın tasarruf ettiği dirlik için tutulan kayıt şu şekildedir: “*Koçhisar nâhiyesinde Bahtulu nâm karye ve gayrıdan on altı bin dört yüz akçe tımara mutasarrıf Seyyid Abdurrahman'ın Fethü'l-İslâm'da*⁶⁹ *şehiden fevtinden sulb oğlu Seyyid Hüseyin'e nısf cebelü ile tevcih senevîsi 200 gurus. Fî sene 196*”.⁷⁰ Bilindiği gibi bu dönemde İsmail kasabası, Rus tehdidi altında bulunan Hotin, Bender, Özü kaleleri ve Eflak-Boğdan ve Bucak bölgelerinin yakınında olmak dolayısıyla kuvvetli bir şekilde tahkim edilerek seraskerlik merkezine dönüştürülmüştü.⁷¹ Ordu, Avusturya ile olan karşılaşmalarında ise Vidin merkezli olacak şekilde cepheye yerleşmiş ve savaş 1788 baharında

⁶¹ *Târîh-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, s. 330-338.

⁶² Bu mahzarda alaybeyi Abdullah'ın imzası mevcut değildir.

⁶³ Bu ifade 1732 ve 1777 tarihli kanunlarda mevcuttur: “Ve alaybegiler her ne makule arz virmek iktiza ider ise, her bir nahiyenin çeribaşları ve müstakim ve dindar birkaç nefer zu'ama ve erbab-ı tımarıyla müzakere vü müşavere itmedikçe arz vermeyeler”. Bkz. Gökmen, *agm*, s. 18 ve *Târîh-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, s. 332.

⁶⁴ Geçmiş özetleyen bu azil 20 Nisan 1786'dan evvelini hikâye etmektedir.

⁶⁵ BOA. C. TZ., 14/683-5.

⁶⁶ “Mücebince ibkâ ve istihdâm emri i'ta olunmak buyuruldu Fî 24 Şa'bân sene 1200”. Bkz. BOA. C. TZ., 14/683-5.

⁶⁷ Alaybeylik kaydı mevcut olup BOA. C. TZ., 14/683-5'in üzerine derkenar edilmiştir.

⁶⁸ Bkz. Ek: I.

⁶⁹ Kladova-Sırbistan. Tuna nehri üzerindedir. Kanunî zamanında Osmanlı idaresine girmiş olup bu devirde yapılmış büyük bir kaleye sahiptir. 1735-1739 Osmanlı-Avusturya harplerinde ve 1787'de başlayan savaşlarda muharebelerin cereyan ettiği merkezî kalelerden bir olmuştur.

⁷⁰ BOA. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD. d.), nr. 4947, s. 4. “Fî sene 196” tarihi, bilindiği gibi tımar sahiplerinin tımar veya zeametini tasarruf etmeye başladığı tarihi göstermektedir. Buradaki hicrî 1196 tarihi, 1782 yılına karşılık olup Bahtılı adındaki dirliğin Abdurrahman'a son kez verildiği 1782 senesini göstermektedir.

⁷¹ Feridun Emecen, “İsmâil”, *DİA*, C. 23 (2001), ss. 82-84.

Vidin-Fethülislam-Semendire kaleleri hattında, Tuna'nın karşı yakasında şiddetlenmiş durumdaydı. Abdurrahman'ın bu çatışmalarda şehit düşmüş olması ihtimal dâhilindedir. Böylelikle Fethülislâm'da şehit olan Abdurrahman'ın dirliği babasının adını taşıyan ve henüz yaşı küçük olan oğlu Hüseyin'e yarım cebelü kaydı ile intikal etmiş oluyordu. Aynı defter, rakip Alaybeyi Abdullah'ın da savaştan sonraki durumuna açıklık getirmektedir: *“Be-nâm-ı Ali veled-i Abdullah sabi Karye-i Sariatlu tâbi ‘-i nâhiye-i Eyyubili 37.700 akçe nefer 7 senevîsi 180 guruş. Fî sene 202”*. Son kez olarak 1786 Haziranından beri sancağın alaybeyi olan Abdullah, Abdurrahman ile aynı muharebelerde bulunmakla beraber, muhtemelen uzun süren ve hezimetle neticelenen savaşlar kadar ilerleyen yaşını da düşünerek yerini; dirliğini 7 nefer cebelü karşılığında henüz küçük yaşta olan oğlu Ali'ye bırakmış⁷² durumdadır. Böylelikle babadan oğula iki ezeli rakip olan Abdurrahman ve Abdullah sahnedan çekilirlerken gelişmeler Abdurrahman'ın kardeşi Recep'e imkân vermiştir. O, *“Eyyubili nâhiyesinde Nernakdivanı⁷³ nâm karye ve gayrıdan yirmi dört bin sekiz yüz akçe ze‘âmete mutasarrıf Miralay Seyyid Receb veled-i Hüseyin senevîsi 400 guruş”*⁷⁴ kaydı ile 1793'te hazırlanan ilgili defterde kayda girmiş olup Aksaray'ın alaybeyi vazifesindedir.

Kısacası devlet otoritesini temsil eden alaybeyinin, sancak genelindeki yıllık değeri 966.933,5 akçeye karşılık gelen⁷⁵ zeamet ve tımar arazilerini kontrol ediyor olmasının sağladığı siyasi ve iktisadî güç bağlamında zeamet ve tımar erbabının dirliklerine nâ-mevcud, terk-i hidmet ve sair bahaneler ile el koyması⁷⁶, mahlûl duruma düşen tımarları sancak mülazımlarına vermek yerine sepet tımarı hâline getirerek öşür ve sair vergi hasılatından istifade etmesi gibi suistimalleri zeamet ve tımar erbabının iki fırkaya bölünerek birbirleriyle hesaplaşmalarına dayanak teşkil etmiştir. Dolayısıyla cephede; Fethülislâm'da düşmana karşı savaşırken şehit düşen Abdurrahman özelinde Aksaray Sancağında alaybeyilik vazifesini elde etmek amacıyla devlet merkezine gönderilen dilekçelerde adaylar hakkında sarf edilen ifadelerin hakikati bütünüyle yansıtmaktan ziyade devlet merkezini etkilemek ve böylelikle siyasi, iktisadî ve toplumsal değeri olan alaybeyilik makamını muhafaza veya yeni baştan elde etmek cinsinden ifadeler olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Alaybeyilik makamı üzerindeki şikâyetler iki iddia üzerinde yoğunlaşmaktaydı; a- sancağında sâkin olmamak, b- mahlûl duruma düşen dirlikleri mülazımlara vermeyip elde tutarak hasılatını toplamak. Şikâyetlerde ifadesini bulan bu hususlara mukabil bahsi geçen BOA. MAD. d., nr. 4947 künyeli defterde yer alan veriler üzerinden yüzyıl dönemecinde Aksaray Sancağındaki tımar düzeni hakkında izahatta bulunulabilir.

Aksaray Sancağının kaza dairelerini ve tımar sistemine tabi taksimatı açıklayarak başlamakta yarar vardır. Defterde kayıtlı tımarlar üç kaza dairesi: Aksaray, Eyyübili ve Koçhisar ile beş tımar nahiyesinden (subaşılıktan): Hasandağı, Bekir, Sahra, Eyyübili ve Koçhisar müteşekkildir. Hasandağı, Bekir ve Sahra nahiyeleri Aksaray kazası kadılık dairesinde kalmaktadır.

Deftere göre sancakta 94 dirlik kaydı bulunmaktadır. Bunun 10'u zeamet, 84'ü ise tımar seviyesindedir. Bu 94 dirlik yıllık toplamda 966.933,5 akçelik bir vergi dilimini oluşturmaktadır⁷⁷. 94 zeamet ve tımar biriminin 42'si hasılatlı olduğundan “Bî-hâsıl olub mülazımların itibar etmediği tımarların defteridir” başlığı altında kayda alınmıştır.⁷⁸ Dolayısıyla aktif 52 adet dirliğin mülazımlara intikali veya var olan tasarrufunun uzatılması söz konusudur. Defter, kayda alınmış itibariyle hisseli tımarları takibe imkân vermemektedir. Bununla beraber aktif şekilde tasarruf edilen 52 dirlikten tümünün “Karacavıran nam karye ve gayrıdan” örneğinde hem baş kalemi “Karacavıran” hem de “gayrıdan” imlâsıyla kayda alınması, gelir birimlerinin hisseler halinde tasarrufa verildiğine işaret etmektedir.⁷⁹

Sancaktaki 94 dirliğin 36'sı Eyyübili, 19'u Koçhisar, 15'i Bekir ve geri kalanları ise Hasandağı ve Sahra nahiyelerinde kalmaktaydı. Zeametlerin Eyyübili nahiyesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Dönem dönem sancağın alaybeyiliğini yürüten Abdurrahman ve kardeşi Recep'in dirlikleri de Koçhisar ve Eyyübili nahiyelerindedir. Eyyübili nahiyesi günümüzdeki idarî ayrıma göre Koçhisar ilçe sınırlarından başlamakta Ortaköy ilçe merkezinden devam ederek Nevşehir ili Gülşehir ilçesinin Ovaören (Gösteson) ve Yakatarla (Nemek) köyleri nihayetine kadar uzanmaktaydı. Güney sınırları ise Sariatlı köyünü kapsayacak şekilde Bekir nahiyesi ile sınır teşkil etmekteydi. Koçhisar'dan Gülşehri'ne uzanan bu coğrafyanın doğudan batıya devam eden tarihi kervan yollarının üzerinde bulunmasının yanında geniş meralara sahip olması kadar Kızılırmak ile komşu olması etkisinde

⁷² BOA. MAD. d., nr. 4947, s. 4.

⁷³ Nernek olarak bilinir. Nevşehir ili Gülşehir (Arapsun) ilçesine bağlı Yakatarla köyünün eski adı.

⁷⁴ Tevcih tarihi kaydedilmemiştir.

⁷⁵ Bkz. Ek: I.

⁷⁶ “Alaybeyleri dahi aslı faslı yok yalandan arzlarla ze‘âmetlerden kimini ref ve kimini ibkâ edegeldiklerine...”. Bkz. *Târih-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, s. 86.

⁷⁷ Bkz. Ek: I. Tahrir kayıtlarına göre 1584'te Aksaray Sancağı gelirlerinin dağılımı %22,36 has, %67,09 tımar ve zeamet, %9,22 vakıf ve %1,30 mülk şeklinde olduğuna (bkz. Yörük, ege, s. 220) göre bu tarihlerde de benzer bir oralamadan bahsedilebilir. Dolayısıyla 1793'te Aksaray Sancağındaki tüm köylerin belirtilenlerden ibaret olmadığı, diğer bazılarının vakıf, mülk ve has uygulamaları ile sistemin dışında kaldığı söylenebilir.

⁷⁸ Diğer yandan, Sancaktaki 94 dirlikten 42'sinin boş olması tımarlılar açısından talip ve rekabetin azaldığının göstergesi olarak da okunabilir.

⁷⁹ Bu gelenek XVI. yüzyıla kadar inmektedir. Bkz. Yörük, ege, s. 215.

AKSARAY SANCAĞINDA TIMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI (1786-1793)

tımarların ve bilhassa da zeametlerin mekânsal dağılımına etkisi olmalıdır.⁸⁰ Aksine 11 dirlik ile en az sayıda dirlik bulunan nahiyenin Sahra nahiyesi olması; bunların dokuzunun ise bî-hâsıl olduğundan mülazımların rağbet etmediği dirliklerden olması ise dikkat çekmiştir. Sahra nahiyesi günümüzdeki Aratol yerleşiminden Eskil'e doğru uzanan ve Tuz Gölü ile komşu olan, bugün bile çorak arazileri ile öne çıkan bir sahadır. Belli ki doğal çevre, tımarların coğrafi dağılımını belirlemiştir. Yine bu hususiyet ile bağlantılı olarak, Sancaktaki toplam 94 dirlik arasından bazı köylerin birden çok dirliği/tımarı kapsamı söz konusudur. Eyyübili nahiyesindeki Tatların ve Nernakdivanı, Bekir nahiyesindeki Sorsoğu ve Yassıvıran, Koçhisar nahiyesindeki Demircikışlası ile Hasandağı nahiyesindeki Hırvadala köyleri bu kabil köylerdir. Bu gibi köylerden bazıları birleştirilerek, “ber-vech-i ilhak” bir tımarlı sipahinin tasarrufuna verilmiştir.⁸¹ Bu köylerin vergi geliri fazla olan, münbit veya nüfusça büyük yerleşimler olduğu akla gelmektedir. Bu tarz köyleri havî ünitelerin Sahra nahiyesinde bulunmaması ise anlaşılırdır.

Tablo I: Aksaray Sancağında Zeametler (1793)

Eski Zeamet Sahibi	İntikal Ettiği Zeamet Sahibi	Tımarın Nahiyesi ve Baş Kalem	Yıllık Geliri
Abdurrahman v. Mehmed	Halil v. Mehmed	Bekir nh. Sorsoğu kr.	46.700 akçe
Mustafa v. Abdullah	Ömer v. Mehmed	Eyyübili nh. Arabağılı kr.	41.898 akçe
Ali v. Ali	İsmail v. Mehmed	Bekir nh. Karataş kr.	23.000 akçe
Seyyid Hüseyin v. Seyyid Ahmed	Mehmed v. Ömer	Eyyübili nh. Koyunhalil kr.	20.600 akçe
İbrahim v. Ali	Seyyid Mustafa v. Seyyid Zülfikar	Eyyübili nh. Dadasın kr.	28.458 akçe
Süleyman v. Ebubekir	Merhameten kendisine ibka	Eyyübili nh. Gösteson kr.	24.806 akçe
Ebubekir (vefat)	7 yaşındaki oğlu İbrahim	Eyyübili nh. Üveysfaklıh kr.	21.600 akçe
Miralay Recep'in oğlu Ali	Devam ediyor	Eyyübili nh. Nernakdivanı kr.	24.800 akçe
Mehmed Said v. Abdullah v. Kâtip Süleyman İzzî ⁸²	Devam ediyor	Koçhisar nh. Nasreddin kr.	33.040 akçe
Ali v. Abdullah ⁸³	Devam ediyor	Eyyübili nh. Sarıatlı kr.	37.700 akçe
Toplam			302.602 akçe

Defter, bilhassa dirliklerin intikaline⁸⁴ dair zengin veriler sunmaktadır. Buna göre, mülâzımlara yapılan arz neticesinde taliplisi çıkan 52 adet (aktif) dirliğin 39'u “terkinden” ifadesiyle yeni bir kimseye intikal etmiştir. İlk bakışta sefere gitmemekten kaynaklı “terk-i hizmet” akla geliyorsa da BOA. MAD. d., 4947 künyeli ve 1793 tarihli defter, 20 Nisan 1786 yılı itibariyle İsmail sahrasında yapılan yoklamada mevcut olan tımarlıları gösteren BOA. C. TZ., 14/683-2 künyeli belgedeki liste ile karşılaştırıldığında bu 39 tımarlının İsmail sahrasında mevcut olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu kimselerin sefere gitmeyerek terk-i hizmet konumuna düştüklerini söylemek güçleşmektedir. Bu durumda, muhtemeldir ki 1786'dan sıcak çatışmaların başladığı 1788 yılına kadar geçen sürede veya savaş sona erene kadar bir kısım eyalet askerinin cepheden memleketlerine dönmesi (fırar) yaşanmış olduğundan cephede yeni bir yoklama yapılmıştır. Böylelikle ve bilhassa da alınan mağlubiyetlerin getirdiği psikolojik durumlar başta olmak üzere sisteme çekidüzen verebilmek adına tüm tımarlılar sıkı bir elemeye tâbi tutularak tımarlıların önemli bir kısmı zorla sistemin dışına itilmiştir; rotasyon. Zira savaş öncesine nispetle savaş sonrasındaki 1793 tarihli bu tahrirde %75'e varan oranda zeamet ve tımar erbabının değiştirilmesi vâkidir. Bu yoğunluktaki “terklerin” bir yıl önce; 1792'de yayımlanan tımar kanununun neticesi olup olmadığı da sorgulanabilir.⁸⁵ Ayrıca 39 eski tımarlının yerine, aynı zamanda 39 mülâzım atanmış olduğundan Aksaray Sancağında dirlik bekleyen; sefere eşme potansiyeli olan (genç) bir nüfus kütesinin var olduğu da ortaya

⁸⁰ Recep'in dirliği ağırlıklı olarak Gösteson ve Nernek merkezli idi. Ayrıca bkz. BOA. C. TZ., 14/683-2. Bu iki yerleşimin Nevşehir il merkezine coğrafi yakınlığının bulunması Recep'in Nevşehir'deki İbrahim Paşa Vakfı'nın işlerine karşınması teşvik etmiş olmalıdır.

⁸¹ Tımarların bu şekilde birbirlerine ilhakında 1792'deki yeni tımar kanununa göre hareket edildiği yani her iki tımarın yıllık gelirinin toplamda 500 kuruşu aşmaması şartına dikkat edildiği görülmektedir.

⁸² Vakanüvis İzzî Süleyman Efendi.

⁸³ Eski Alaybeyi Seyit Abdullah.

⁸⁴ Tımar intikaline yol açan durumlar için bkz. Ali Açıkeli-Sibel Pekdoğan, “Osmanlı Devleti Tımar Sisteminde İntikal Meselesi, Sivas Sancağı Örneği (1573-1651)”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 1 (Mart 2022), ss. 99-120.

⁸⁵ Mesela bu kanun, tımarlıların ihtiyaçlarını-beklentilerini karşılayamamış nitelikte olabilir mi?

çıkılmaktadır.⁸⁶ Tımar intikallerinde yaş belirtilmediğinden, bu yeni tımarlıların yaşını başını almış kişiler değil de harb u darbe kadir, yarar ve müstakim kişiler oldukları umulmaktadır. Başa dönülecek olunur ise mülâzımların talipli oldukları 52 dirlikten geriye kalan 13 dirliğin tasarrufu ise aile içinde kalmaya devam etmiştir. Bunlardan beşi, “*Kaydına hâlel gelmeyen tımar ve cebelerin defteridir*” başlığı altında kayda alınmıştır. Yani eski sahipleri dirliklerini tasarruf etmeye devam etmişlerdir. Vakanüvis-Kâtip İzzî Süleyman Efendi’nin dirliği olup vefatı nedeniyle (öl. 1755) oğlu Abdullah’a sonrasında ise torunu Mehmed Said’e intikal eden Koçhisar nahiyesindeki baş kalemi Nasreddin köyü olan 33.040 akçe değerindeki zeamet ile eski Alaybeyi Abdullah’tan küçük yaştaki oğlu Ali’ye intikal eden zeamet bunlar arasındadır.⁸⁷ Son sekiz dirliğin intikal sebepleri ise şu şekildedir: Babanın vefatından dolayı tüvana oğlu Hüseyin’e, vefattan dolayı kardeş Hasan’a, dirlik sahibinin hüsn-i rızasıyla ferağından (kardeş) Halil’e, “merhameten ibka” kaydıyla aynı kişiye, Alaybeyi Abdurrahman’ın şehiden fevtinden nisf cebeli karşılığında oğlu Hüseyin’e, babanın vefatından dolayı yarım cebeli karşılığında yedi yaşındaki oğlu İbrahim’e, cebeli kaydıyla tüvana Seyit Davud üzerinde devamına... Görüldüğü üzere, geride kalan yetimlerin maişetlerini temin çerçevesinde sayılı dirliğin aile içinde kalmasına; aileye intikaline müsaade edilirken dirlik tasarruf edenlerden hiç kimsenin, eskiden olan uygulamadaki gibi cebeli bedeli ödemek karşılığında emekli edilmemiş olması; aksine dirliklerinin doğrudan ellerinden alınmaları dikkat çeken hususlardandır. Benzer şekilde 1793 tarihli tımar defterine göre Saray; Kapıkulu personelinden olup maaşlarına karşılık olarak Aksaray’da dirlik tasarruf eden Teberdâr (Baltacı) Osman ve Teberdâr Mustafa’nın dirlikleri başkalarına verilirken Eski Saray Teberdârı Mehmed’in dirliğine ise talipli çıkmamıştır. Bu sınırlı bilgilere göre 1787 Osmanlı Rus ve Osmanlı Avusturya savaşlarında alınan mağlubiyetin tımar sistemine ve bilhassa da tımar intikalindeki katılmış uygulamalara ciddi bir tahribat vurduğu söylenebilir. Hâkeza, tımar arazilerine yönelik ilginin/talebin hâlen devam ediyor olması devletin maaş karşılığı olarak askerine devrettiği dirlikler/tımarlar üzerindeki yasal haklarını sıkıca muhafaza etmesini kolaylaştırmış görünmektedir.

1793 tarihli tımar defteri verilerini XVI. yüzyıl tahrir verileri ile mukayese etmek, sisteme dair bazı hususlara açıklık getirecektir. Sancakta, mesela 1583’te 11 zeamet ile 264 tımar mevcut olup toplamda 275 dirliği (kılıcı) 283 sipahi tasarruf etmekteydi.⁸⁸ Bu durumda, 1583 tahririne göre yaklaşık 200 yıl sonra tımarlar sayıca neredeyse 2/3 oranında azalmış durumdadır. Zeamet sayıları sabit kalmış gibi dururken tımar sayılarında keskin bir farklılık söz konusudur. Zeametlerin, has ve selatin vakıfları gibi serbest dirlik olarak addediliyor olması, diğer bir ifade ile “*mefruzü’l-kalem ve maktu’u’l-kadem min külli’l-vücuha serbest olmak*” ilkesi bu dirliklere (gelirlere) dışarıdan müdahaleyi zorlaştırdığından⁸⁹ zeametlerin bünyelerini korumaları mümkün olmuştur, denilebilir. Tımar sayılarına gelince, yaşanmakta olan enflasyon şartlarıyla başa çıkabilmek adına ve bilhassa da yıllık ederi 10.000 akçeden az olan dirliklerin⁹⁰ hisseler hâlinde belirli kişiler üzerinde toplanması kadar tımarların zeamet birimleri içerisine dâhil edilmesi⁹¹ de söz konusu olmuş görünmektedir. Celali hareketlerinin vergi yükümlüsü köylüler üzerinde yarattığı yıkıcı etki ve buna bağlı olarak terk edilen köy sayısının azımsanmayacak derecede olduğu⁹² da hesaba katıldığında 1583’teki 264 tımarın, 1793’te 84’e gerilemiş olması esasında pek çok bileşenin 200 yıllık bilançosudur.⁹³ Bu doğrultuda yedisi zaim 34 tımarının 1786’da devlete sundukları, bahsi geçen mahzardaki bilgileri esas almak mukayese için daha makul durmaktadır. Özetle, “*Aksaray Livası’nda hîn-i tahrirden beri 90 neferden müteceviz zeamet ve tımar kayıtları olduğu, bu seneye gelinceye kadar Rumeli taraflarında gerçekleşen*

⁸⁶ Mülâzım olarak seferlere katılmak dirlik almanın garantisi değildi. 17. yüzyıla ait örnek için bkz. Muhsin Soyudoğan, “Bir Tımar, Bir Ömür: Divane Müslüm’ün Trajikomik Hikâyesi”, *Toplum ve Bilim*, S. 146 (2018), ss. 140-163. Dirlik alabilmek amacıyla gönüllü olarak sefere katılanlara ibtidadan dirlik verilmesi eski bir gelenek olup sefere katıldığı halde dirlik alamayan veya yetkililer tarafından verilen arz tezkiresinin mülâzım tarafından berata çevrelemediği durumlar söz konusudur. Örnekler için bkz. Coşkun Ünsal, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî Değişim ve Kapıkulu Süvarileri (16-17. Yüzyıl)”, *Harp Tarihi Dergisi*, S. 7 (2023), ss. 1-38.

⁸⁷ BOA. MAD. d., nr. 4947, s. 4.

⁸⁸ Yörük, *age*, s. 206-215.

⁸⁹ “Beylerbeyi, sancakbeyi, alaybeyi, zaimler, çeribaşı, dizdar ve çavuş dâhil yetkili kıldıkları alanda asayişin teminiyle vazifeli görevlilere ait bütün has ve zeametler bu sınıfa dâhildi”. Bkz. İncalcık, “Tımar”, s. 171 ve Yılmaz Kurt, “I. Ahmed (1603-1617) Dönemine Ait Bir Osmanlı Kânünnâmesi”, *Belgeler*, S. 35 (Ocak 2010), s. 4-5.

⁹⁰ Belirtildiği üzere sancakta mevcut olan 94 dirliğin 42’si hasılatsız olduğundan talipli çıkmamıştır. Bu 42 dirliğin 39’u 10.000 akçenin altında yıllık değere sahiptir. Üçü ise 11.000, 10.000 ve 11.730 akçe değerindedirler. Bkz. BOA. MAD. d., nr. 4947, s. 5.

⁹¹ Benzer şekilde Antep’te 16. yüzyılın ilk yarısında dirliklerin %13’ü, 17. yüzyılın ilk yarısında dirliklerin %21’i zeamet olarak kayıtlıdır. Bu rakamlar, tımar topraklarının 17. yüzyılda büyük oranda zeamet toprakları içerisine dâhil edildiğini ortaya koymaktadır. Bkz. Erdoğan Özünlü, *age*, s. 102.

⁹² Amasya kazasında 1643’e gelindiğinde, 1576 tahririne nazaran küçük nüfuslu köylerin %80’i kaybolmuştu. Benzer şekilde kayıtlı vergi nüfusu da %80’e varan oranda gerilemişti. Oktay Özel, *Türkiye 1643*, İletişim Yay., İstanbul 2016, s. 117-125.

⁹³ Darling, İcmal Defterleri üzerinde yaptığı incelemelere göre, küçük düşüşler yaşanmakla beraber 17. yüzyılda genelde kılıç (tımar) sayılarında değişme yaşanmadığı kanaatindedir. Bkz. Linda T. Darling, “Nasihatnameler, İcmal Defterleri, and the Tımar -Holding Ottoman Elite in the Late Sixteenth Century- Part II, Including the Seventeenth Century”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 45 (2015), pp. 1-23. Son bir doktora tez çalışması 1530’dan 18. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan bazı verileri karşılaştırmıştır. Burada 1583’te 272 olarak verilen Aksaray Sancağının eskinci dirliklerinin sayısı 18. yüzyılın başında 268 olarak verilmiştir. Aynı çalışma Rumeli (s. 50), Anadolu (s. 68-70), Rum (s. 78-79) ve Karaman (s. 88) eyaletlerinde dirlik/kılıç sayılarının genelde aynı kaldığı veya çok az değişim gösterdiği yönünde bilgi vermektedir. Bkz. Punar, *agt*. Anlaşıldığı kadarıyla devlet, kâğıt üzerinde bir gelir kalemi; vergi birimi olarak “kılıç” denilen birimi sabit bir gelir/vergi ünitesi olarak görme eğilimindedir. İsterse üzerinde meskûnu kalmasın. Zira günün birinde nasılsa şenlenecektir. Ancak uygulamada durum farklılaşabilmektedir. 1793 tarihli defterde olduğu gibi ve birazdan bahsi geçecek olan Zülfikar’ın dirliği örneğinde, mülâzımlara arz edilen 94 dirlik, kılıç cem’i yapılarak sayıca azaltılmış olan dirliklere karşılık durmaktadır.

AKSARAY SANCAĞINDA TİMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI (1786-1793)

seferlerde Aksaray'dan alaybeyi bayrağı altında 70'i aşan zuama ve erbab-ı tımar mevcut bulunduğu, ancak eskiden alaybeyi olan Abdurrahman'ın sancaktaki dirlikleri yemeklik olarak gördüğünden mahlûl kalan tımarları mübadele ve kasr-ı yed ederek kendi zeametlerine ilhak ettiği, bu nedenle de memur oldukları İsmail tarafına bayrakları altında 48 nefer tımarlı katıldığı, vilâyetlerinde de (Aksaray'da) saban kaydı ile mutasarrıf 8 nefer kaldığı....⁹⁴ Şikâyetinde bulunan tımarlılar, sancağın Osmanlı idaresine girmesinden sonra yapılan sayımlara göre 90 neferden fazla tımar kayıtlarının olduğunu dile getirmiş olsalar da durumun böyle olmadığı ortadadır. Anlaşılan sözlü anlatılardan ibaret bazı bilgiler hafızalarda yer edinmiş olup bu bilgilerin “hîn-i tahrîr”e değil de bir yüzyıl öncesine; 1683 Viyana Kuşatması ve sonraki savaşlar silsilesine karşılık geldiği herhâlde düşünülebilir. 1786'da sarf edilen “doksan neferden mütecaviz” ifadesinin Aksaray sancağının tımarlılarını gösteren 1793 tarihli defter ile uyuşması ise hakikatin kendisidir.

Bununla beraber, “kasr-ı yed ve mübâdele diyerek ze'âmet ve tımarlara ilhâk” veya kılıç cem'i az görülen bir uygulama değildir. 1683'te başlayıp 1740'lı yılların ortalarına kadar, yarım asırdır devam eden savaşlar döneminde, muharebelere iştirak eden tımar sahiplerinin giderek fakirleştiği, kılıç cem'i hilâf-ı kanun olmakla beraber tımar gelirlerinin azalması nedeniyle birkaç tımarın biriktirilerek bir kişiye verilmesinin bu dönemde artış gösterdiği kabul edilmektedir.⁹⁵ Bilindiği gibi tımarlar, “kılıç” tabir edilen ve hiç değişmeyen bir çekirdek kısmıyla bu kısma zamanla ilave edilmiş olan hisselerden teşekkül etmekteydi. Bir kılıç ancak bir kişiye verilebilir, aynı kişiye birden fazla kılıç verilmezdi.⁹⁶ Yine bu kapsamda, tımarlı sipahilerin bulundukları bölgede yerel bir güç olmalarının önüne geçmek düşüncesiyle bir köy birimi bir tımarlı sipahiye bütünüyle verilmek yerine genelde hisselerle ayrılarak, farklı kişilere tevcih edilmekteydi. Aynı zamanda savaşacak insan gücü sayısını arttırmayı da amaçlayan bu uygulama, anlaşılan hisselerin takibini zorlaştırdığı gibi bazı güç sahipleri üzerinde birikmelerini de kolaylaştırmıştır.

Dolayısıyla devlet, malî güçlerini yükselterek eyalet askerini muharebeye katılmaya olduğu kadar muharebe esnasındaki saha performansını arttırmaya teşvik için dirliklere ekleme yapmaya müsaade etmiştir. Aksaray Livasında, Hasan Dağı Nahiyesinde Yıva adındaki köy ve gayriden 22.397 akçe zeameti tasarruf eden, kırk elli seneden beri vaki olan sefer ve muhafazalarda bulunan ve Zenta Muharebesi sonrasında dilekçe vererek 20 Kasım 1697'de, 80 yaşında iken dört cebelü bedelini hazineye ödemek şartıyla emekli edilen Zülfikar örneği mühimdir.⁹⁷ Zülfikar'ın dirliği esasında iki farklı dirliğin bileşiminden ibaretti. Bunlardan ilki kendi dirliğinin baş kalemini oluşturan Hasandağı nahiyesindeki 3000 akçe kılıç (çekirdek) kısmı olan 10.000 akçelik Yıva köyüdür. Bu köyün 6000 akçesi de Ahmet adlı birinin hissesidir. Bekir nahiyesindeki Yaprakhisar köyü ile Koçhisar nahiyesindeki Zengibağı köyü dirliğinin geri kalan kısımlarını oluşturmakta ve bunlar toplamda 10.798 akçe tutmaktaydı.⁹⁸ Ayrıca vefat eden Hüseyin'in tımarı da bu dirliğe ilhak edilmiş durumdadır. Hüseyin'in tımarının baş kalemi Koçhisar nahiyesindeki 3500 akçelik Yaranluca köyü olup gerisini Sahra nahiyesindeki Günlü (?) köyü ve Bekir nahiyesindeki Sivrihisar köyü oluşturmaktaydı. Bu yerleşimler toplamda 11.600⁹⁹ akçeye tekabül etmekteydi. Böylelikle Zülfikar'ın dirliği 22.397 akçeye yükselmiştir. Bu örnek, tımarların sancakta boş duran; dirlik bekleyen bir mülazıma değil de birbirlerine ilhak edilerek zeamet seviyesine çıkarılmasına örnek teşkil etmektedir. Yuva köyü merkezli bu dirlik 1745'te İsmail oğlu Seyit Ahmet'in tasarrufunda olup 22.648 akçe yıllık kıymeti ile yine zeamet seviyesini korumuştur.¹⁰⁰ Bilindiği üzere tımarların tezkireli, zeamet ve has gibi kategorileri değiştirilemiyordu. Bir tımarı, Zülfikar örneğinde, diğer tımarlara ait köylerin gelirlerinden ifraz edilecek hisselerin ilavesiyle zeamet hâline getirmek mümkündü. Fakat bu tarz zeametler, sözelimi mahlûl duruma düşünce kılıç kısmına sonradan ilave edilmiş olan hisseler başka tımarlara dağıtılmak üzere alıkonurdu.¹⁰¹ Bu ilke doğrultusunda olsa gerek 1793 tarihli defterde adı geçen Yıva köyü merkezli dirlik birimi 19.198 akçe olarak kaydedilmiş, yani zeamet seviyesinden aslî kategorisi olan tımar seviyesine çekilmiş olup Seyit Zülfikar oğlu Seyit Ahmet terkinden Ali oğlu Hüseyin'e intikal etmiştir. Ayrıca buradaki “Zülfikar oğlu Seyit Ahmed” in 1745'e tarihli ahkâm kaydında adı geçen “İsmail oğlu Seyit Ahmed” ile aynı kimse olması gerekir. Bu durumda İsmail, Zülfikar'ın diğer adıdır. Görüldüğü kadarıyla tımar sisteminde yaygın olan rotasyon uygulaması Zülfikar'a hiç dokunmamış olup dirliği yüzyılı aşan müddetle bir çeşit aile mülkü olarak devam edegelmiştir. Anlaşılan o seferde olduğu kadar hazerde de sözü geçen yetenekli bir yerel liderdir.

Diğer örnek 18. yüzyılın sonlarına tarihlidir. Bu minvalde, kardeşi Abdurrahman'ın şehiden ölümü sonrasında Aksaray Sancağı alaybeyiliğini üstlenen Seyit Recep'in, geçmişte haklarında sarf edilen şikâyetlerin

⁹⁴ BOA. C. TZ. 14/683-1.

⁹⁵ Erhan Afyoncu, “XVII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde İki Yeni Defter: Cebe ve Derdest Defterleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 15, S. 1 (2000), s. 227.

⁹⁶ Barkan, *agm*, s. 888-889.

⁹⁷ BOA. AE. SMST.II., 11/1056.

⁹⁸ Bunların 9798 akçesi bahsi geçen üç farklı köy ile Ahmet'in hissenin cebelü değerlerini; 1000 akçe de Yuva köyünden 6000 akçe olan Ahmet'in hissesi çıkılınca kalan 4000 akçeyi, bundan da kılıç kısmı olan 3000 akçe eksiltildiğinde geriye kalan kısım ki böylelikle toplamda 10.798 akçelik değer ortaya çıkmaktadır.

⁹⁹ Doğrusu 11.650.

¹⁰⁰ BOA. 2 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri, s. 49-1.

¹⁰¹ Barkan, *agm*, s. 888-889.

esasını teşkil eden “kılıc cem’i veya mahlûl duruma düşen tımarları sancakta tımar bekleyen mülâzım sipahilere vermeyip kendi dirliğine ilhak etme” çabasından sarf-ı nazar etmediği görülmektedir. Nitekim Eyyübili Nahiyesinde Nernak Divanı adlı köy ve gayriden 24.800 akçelik zeamet ile liva alaybeyliğinin üzerine tevcih edildiğini, ancak zeametın çürük ve hasılsız olması nedeniyle “sefere eşmeye vefâ itmeyüb” icmalı müşterek olan aynı köydeki ve 1791’den beri Mehmet isimli kimse üzerinde olan 13.250 akçelik tımarın, “nâ-mevcûd ve terk-i hizmet ve ol-vechile mahlûl” ve bî-hâsıl olup kimse rağbet etmediğinden ve her ikisinin ancak yıllık 480 kuruş hasılatı olduğundan kânûn-ı cedîd ve şurût-ı müstahsene¹⁰² mucebince Mehmed’in tımarının kendi zeametine ilhak edilmesini talep etmiş, Sadrazam da bu ilhaka 21 Şubat 1794 tarihi itibarıyla müsaade etmişti.¹⁰³ Alaybeyi Recep’in bu teşebbüsü, sahibi olduğu dirliğin bu haliyle de yıllık hasılatı 500 kuruşun altında kaldığından yasal olmakla beraber¹⁰⁴, konu Recep olunca Mehmet’in tehdit ile veya başka yollarla sefer(ler)den alıkonularak terk-i hizmet pozisyonuna düşürülüp düşürülmediği akla gelmekte, şüphe uyandırmaktadır. Belli ki Recep, rakibi Abdullah’ın yerini henüz yaşı küçük olan oğluna bırakmasının verdiği rehavet ile mahallinde oluşan iktidar boşluğunu değerlendirmektedir.

SONUÇ

İletişim ve ulaşım imkânları ile nakit para kullanımının sınırlı olduğu Ortaçağ yaşam koşullarının ürünü tımarlı sipahiler, birkaç yıla uzayan ve birkaç cepheye yayılan savaşlar ve değişen muharebe taktikleri gibi dinamikler bağlamında geri planda kalmaya başlamışlardır. 1570’lerle başlayan sürekli savaş hali acilen taze asker alımını gerektirdiğinden geleneksel asker temin yöntemleri ile geleneksel muharebe usulleri değişmeye başlamıştır. Ok ve yay kullanımı; okçuluk eğitimi ömürlük bir uğraşının neticesinde mümkün iken tüfek kullanımı çok daha sınırlı bir talimle mümkün olabiliyordu. Hâliyle büyüyen asker ihtiyacını hızlıca kapatmak tüfekli asker alımını öncelemektedir. Benzer şekilde ok ve yay imalatı ile at yetiştirmenin maliyeti tüfek ve tüfek mermisi üretiminin maliyetine nispetle çok daha pahalıydı. Tüfek kullanabilen askere olan ihtiyaç nedeniyle tımarlı sipahiler, 16. yüzyılın sonlarından başlayarak ve bilhassa II. Viyana Kuşatmasından sonra daha ziyade sipere girmek, kale tamiri ve top nakli gibi geri hizmetlerde istihdam edilerek¹⁰⁵ piyadeleşme sürecine girmişlerdir. Hazinesinin nakit para merkezli artan talepleri bağlamında tımandan iltizama, oradan da malikâne uygulamalarına kadar değişen vergi toplama pratiği ve ordularda ateşli silahların her geçen gün önem kazanarak tımarlı sipahileri geri plana ittiği bir siyasal düzende tımar sisteminin; tımarlıların, karşılaştığı tüm zorluklara rağmen varlığını devam ettirebilmesi söz konusudur. Ateşli silahların menzil ve etkinlik derecesi sınırlı kalmakta olduğundan geleneksel ok, yay ve kılıç kullanabilen askere ve elbette tımarlı sipahilere olan ihtiyaç devam etmiştir. Tımarlılar askerî seferlerdeki ağırlıklarını nispeten kaybetmiş olsalar da silahlı güç olarak bilhassa köyde dirliğinin başında yaşayarak köylü ile doğrudan temas halinde olmaları ile kırsalın idarî ve mâlî düzeninde rol almaya; vilâyet işlerinde insiyatif kullanmaya devam etmişlerdir¹⁰⁶. Tımar uygulaması askerî açıdan taşıdığı önem kadar bilhassa devlet açısından bakıldığında taşradaki emniyet, düzen ve köylerde çift-hane sisteminin işlemesi açısından 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde bile titizlikle korunmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Koçi Bey, zeamet ve tımar erbabının yeniden düzene sokulmaları durumunda halkın huzur içinde olacağını, çünkü zaim ve tımar sahiplerinin kendi reayasını evladı gibi koruyup gözeterek kimseye zerre kadar haklarını yedirmeyeceğini, cizye memurlarının ve hatta kapıkullarının zulüm ve haksızlık edemeyeceğini belirtmekteydi.¹⁰⁷ 1630’lardan bu yana yayımlanan kanun ve nizamnameler sistemi istenilen seviyeye hiçbir zaman getirememişse de, belli ki tımarlıların varlığı taşranın siyasal düzeninde yetkili olan vazifelilere bir denge unsuru olarak duruyordu ve devletin ekilebilir topraklar üzerindeki mutlak mülkiyet hakkını elinde tutmasına da olağanüstü katkı sağlıyordu. Bu belirleyici hususiyet çerçevesinde Sancaktaki tımar erbabının zabiti olan alaybeyilerin, dirliklerin tevcihinde klasik dönemdeki gibi etkinliklerini devam ettirmelerinin yanında köylüler kadar toprak ve vergiler üzerinde de kontrol yetkilerinin bulunması; tarımsal ekonomiyi yönetmesi bu makamı çok yönlü bir mevki hâline getirmekteydi. Dolayısıyla ve mansıp elde etme mücadelesinin yüzyıllara yayılan çekiciliği çerçevesinde eyaletlerdeki siyasal otoriteyi temsil eden makam ve mevkilerden biri olan alaybeyilik statüsünü elde etmenin, Aksaray Sancağı örneğinde, önemli bir rekabet alanını teşkil ettiği görülmüştür. Diğer bir ifade ile idarî ve askerî mansıp, makam

¹⁰² 1792 tarihli tımar kanununa atıftır.

¹⁰³ BOA. AE. SSLM.III., 81/4908. İlgili dirliğin bahsi geçen 1793 yılına tarihli yoklama defterindeki kaydı için bkz. BOA. MAD. d., nr. 4947, s. 4.

¹⁰⁴ Bu örnek bağlamında 1777 Nizamnamesi kılıc cem’ini yasaklamakla beraber eyalet askerini sefere gelmeye teşvik maksadıyla zeamet ve tımarlara ilhak hususu (terakki) yasaklanmamış olup öncelik “icmallüsüne ve müşterekine ilhak oluna” şeklinde idi. Bkz. *Târih-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, s. 334. 1792’deki yeni kanun ise ancak “beşyüz guruşdan noksan olan tımarları beşyüz guruşa iblağ” ölçüsünde yani var olanın da eklenenin de hâsıl-ı senevisi yarım kise akçeden eksik olan tımarların birbirlerine ilhakına izin verirken yine “müştereki ve icmallüsüne ilhak olunmak” şartıyla kılıc cem’ine müsaade etmekteydi. Bkz. Koç ve Yeşil, *age*, s. 11.

¹⁰⁵ Aksine Koçi Bey’e göre, “tımar sahipleri bu gibi kulluk hizmetleri yapmayıp, ellerine kazma kürek almayıp, savaşa hazır ve amade dururlardı. Bir kaleyi kuşatsalar Allah’ın yardımı ile ele geçirirlerdi. Bundan (1630’lardan) önce hâl bu şekildeydi”. Bkz. *Koçi Bey Risalesi*, s. 50.

¹⁰⁶ “In the seventeenth century, however, the tımar system clearly remained an integral part of the empire’s functioning and social life, although its role and significance had greatly changed”. Bkz. Darling, “Nasihatnameler, İcmal Defterleri, and the Tımar -Holding Ottoman Elite in the Late Sixteenth Century- Part II, Including the Seventeenth Century”, p. 17.

¹⁰⁷ *Koçi Bey Risalesi*, s. 109.

AKSARAY SANCAĞINDA TIMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI (1786-1793)

ve dirliklerin taliplileri arasında yaşanan rekabet ve mücadelenin ayrıntıları Abdurrahman ve Seyit Abdullah'ın Aksaray alaybeyliğini elde etme rekabetinde somutlaştırılmıştır. Timar sistemi hâlâ etkinliğini ve geçerliliğini korusa da 16. yüzyıldaki gücünden ve varlığından çok şeyler kaybettiği açıktır. Bununla beraber timar sisteminin 18. yüzyıldaki varlığı, uygulanışı, askerî ve toplumsal açıdan neler ifade ettiğine dair neşriyatın mahdut kalması bu makale ile ulaşılan özgün veri ve sonuçları değerli kılmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The *Timar System*, which played a crucial role in the Ottoman military, financial, and administrative structures, was based on the allocation of revenues-primarily agricultural income derived from state-owned lands-to military personnel in the form of *timars*, essentially functioning as a form of salary. The most significant component of the Ottoman provincial army was the *Timariots* (tumarlı sipahiler), who resided in villages, maintained security, oversaw agricultural productivity, received their income from village revenues, and participated in military campaigns when required. Through this system, the state ensured both agricultural production and a stable supply of military manpower. However, by the final quarter of the 16th century, the classical Ottoman system began to deteriorate, and the land-*timar* system was inevitably affected by these developments, undergoing significant transformations. In the following periods, soldiers who possessed land grants (*dirlik*) faced increasing difficulties as their revenues remained stagnant, making it harder for them to sustain themselves and equip both themselves and their mounted troops (*cebeli*) for military campaigns. Concurrently, the transition of the reaya (tax-paying subjects) into the military class, the expansion of the *kapıkulu* (imperial household troops), and the growing need for musketeers and mobile infantry led to the recruitment of young men known as *sekban* as well as an increase in the number of musket-wielding janissaries. This, in turn, heightened the treasury's demand for cash reserves. For similar reasons, vacant or ownerless *timars* began to be managed under the *iltizam* system (tax farming), which necessitated a greater reliance on local elites, such as the *ayan* and *eşraf* (notables and provincial magnates). Consequently, the status of the traditional administrative elite -the *ehl-i örf* (provincial military-administrative officials)- underwent fundamental transformations. The 1683 defeat at Vienna and the subsequent military failures led to a severe financial crisis, compelling the state to impose new taxes. The deteriorating economic conditions, coupled with security concerns, forced the primary productive class -the peasantry- to abandon their villages, resulting in tax collection failures and a consequent decline in the significance of *timars* as revenue units. Throughout the 18th century, prolonged wars with Russia, Austria, and Iran, spanning multiple fronts, further exacerbated this already chronic political and economic instability.

Methodology

Numerous high-quality studies on the Timar System have been conducted, particularly under the pioneering works of Barkan and İnalcık, which have elucidated the system's functioning, characteristics, and framework. However, research that portrays the Timariots not merely as soldiers but also as individuals-focusing on their relationships and interactions with both the state and each other, their influence in the administration of sancaks, and the various methods they employed to obtain dirliks, positions, and ranks -remains limited. These aspects have yet to be comprehensively examined. The complexity deepens further when the subject involves Alaybeyis, who were the officers commanding Timariots. Thus, while this study is not exhaustive, it is nonetheless significant as it contributes not only to the understanding of how the system functioned within its historical continuity but also to how the living conditions of Timariots manifested at the local level. This article, which explores the timar system in Aksaray Sanjak towards the end of the 18th century, is based on archival records preserved in the Ottoman Archives, as well as Ottoman chronicles and scholarly works relevant to the topic. The archival records in question, though limited in number, are rich in content and are primarily based on two distinct sets of documents: one dating from 1786 and the other from 1793.

Results and Conclusion

The records dated 1786 are cataloged under the Cevdet Timar classification (BOA. C. TZ., 14/683) and pertain to the office of Alaybeyi. Within this framework, this study first introduces six different archival documents from 1786 that emerged from the correspondence between two rival factions in Aksaray Sanjak and the central administration. These documents reflect the competition for obtaining the Alaybeyilik position, which was not only prestigious and honorable but also held significant economic value. As is well known, the Alaybeyi held a distinguished status as the head of the Timariots and Zeamet holders, ranked just below the Sancakbeyi in the provincial customary administration, and had the authority to make proposals for timar appointments. Due to these privileges, securing the Alaybeyilik position in Aksaray became a significant area of competition at the local level. In 1786, the Timariots of Aksaray Sanjak were stationed in İsmail Fortress (or town), which served as a military headquarters (Seraskerlik Merkezi). They were deployed there as part of the preparatory measures for the

impending war against Russia and Austria, which would officially begin in 1788. Among the two competing factions, one was led by Abdurrahman and his brother Recep, while the other was headed by Abdullah. According to the correspondence sent to the central administration, Abdurrahman accused his rival, Abdullah, of opposing the military reforms introduced under the Nizam-ı Cedid (New Order), which were initiated during the reign of Sultan Abdülhamid I (1774-1789). On the other hand, Abdullah and his supporters accused Abdurrahman of failing to reside in Aksaray, where his *dirlik* was located, and instead living in Nevşehir with his brother Recep. Moreover, they claimed that Abdurrahman unlawfully appropriated vacant timars in Aksaray Sanjak, which were meant to be allocated to awaiting *mülâzıms* (junior officers), and instead added them to his own holdings, thereby unjustly benefiting from their revenues. Abdullah's accusations were based on legitimate justifications as outlined in various timar and zeamet laws issued at different times, reinforcing the validity of his claims. For this reason, the state deemed Abdullah's claims justified and approved his appointment as Alaybeyi of Aksaray Sanjak on June 22, 1786. The Timariots of Aksaray Sanjak participated in the Ottoman-Russian and Ottoman-Austrian wars, which effectively began in the spring of 1788, under these prevailing circumstances. The wars, lasting for approximately four years, concluded with the Treaties of Sistova (1791) and Jassy (1792). While the surviving soldiers returned to their homelands, the former Alaybeyi, Abdurrahman, was martyred near the Danube, in Fethülislam. Abdurrahman's martyrdom is documented in an archival register completed on November 28, 1793, which records the status of Timars in Aksaray. The same register also states that the current Alaybeyi, Abdullah, transferred his Timar to his young son, Ali. In this way, two experienced soldiers withdrew from the political affairs of Aksaray -one through martyrdom and the other by passing on his Timar to his heir. Consequently, this study also examines a second set of archival records, classified under the Maliyeden Müdevver Defterler collection (BOA. MAD. d., no. 4947), including the transcription of a significant register. This register, dated November 28, 1793, is an eight-page document listing both former and newly appointed Timariots of Aksaray Sanjak. It was prepared in response to an imperial decree regarding the confiscation of *Dirliks* from Timariots who failed to report for the Ordu-yı Hümayun (Ottoman Army) inspection during the 1787 Ottoman-Russian and Ottoman-Austrian wars and their subsequent reassignment to *Mülâzıms* (junior officers). Through this register, which provides an updated account of Timariots in Aksaray Sanjak, it becomes possible to visualize the structure of the Timar system during its final days. The register contains detailed information regarding the number of *Dirliks* in the Sancak, their geographical distribution across districts (Kazalar) and subdistricts (Nahiyeler), the previous and newly appointed holders of these *Dirliks*, the reasons for their transfers, the *Dirliks* that remained unclaimed due to insufficient revenues, and the annual income values of Zeamet and Timar units within the Sancak. Additionally, this archival register reveals that the administrative boundaries of Aksaray Sanjak during the 18th century were broader than the present-day administrative borders. In conclusion, while the Timariots -who once constituted the core combat force of the Ottoman army- lost their prominence in military campaigns due to changing military, political, and economic conditions, they remained influential in the political order of rural areas as a deeply entrenched institution of central authority toward the end of the 18th century. Within this framework, both obtaining the office of Alaybeyi and securing a *Dirlik* or Timar for economic subsistence continued to be significant areas of competition. In pursuit of these goals, individuals sometimes aligned with the state and at other times opposed it, but more frequently, they engaged in intense struggles against influential local figures vying for power.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Cevdet Timar (BOA. C. TZ.), 14/683, 1-6.

BOA. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD. d.), nr. 4947.

BOA. Ali Emiri (AE). SMST.III., 48/3480.

BOA. AE. SMST.III, 163/12766.

BOA. AE. SOSM.III., 4/254.

BOA. AE. SMST.II., 11/1056.

BOA. AE. SSLM.III., 81/4908.

BOA. 2 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri, sayfa nr. 49, hüküm nr. 1 (49-1) ve 181-5.

Osmanlı Tarihleri

Koçi Bey Risalesi, haz. Yılmaz Kurt, Akçağ Yay., Ankara 2018.

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704), haz. Abdülkadir Özcan, TTK Yay., Ankara 2000.

**AKSARAY SANCAĞINDA TIMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI
(1786-1793)**

Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, haz. Şevki Nezihi Aykut, II. Cilt I. Kitap, TTK Yay., Ankara 2018.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, haz. Ziya Yılmaz, C. V, TTK Yay., Ankara 2024.

Diğer Kaynaklar

AÇIKEL, Ali-Sibel Pekdoğan, “Osmanlı Devleti Tımar Sisteminde İntikal Meselesi, Sivas Sancağı Örneği (1573-1651)”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 1 (Mart 2022), ss. 99-120.

AFYONCU, Erhan, “XVII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde İki Yeni Defter: Cebe ve Derdest Defterleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 15, S. 1 (2000), ss. 221-229.

AGOSTON, Gabor, *Osmanlı'da Ateşli Silahlar Ve Askeri Devrim Tartışmaları*, çev. Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2015.

AGOSTON, Gabor, *Barut, Top ve Tüfek*, çev. Kahraman Şakul, Ketebe Yay., İstanbul 2023.

AYDIN, M. Âkif, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, Klasik Yay., İstanbul 2017.

AYGÜN, Necmettin, *Nüfus Defterleri'nde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845)*, C. I, Aksaray Üniversitesi Yay., Ankara 2016.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Feodal” Düzen ve Osmanlı Tımarı”, *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, Gözlem Yay., İstanbul 1980, ss. 873-895.

BEYDİLLİ, Kemal, *Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler, Seçilmiş Makaleler I*, Timaş Yay., İstanbul 2022.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası II*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, C. II, Doğu Batı Yay., Ankara 2017.

DARLING, Linda T., “Nasihatnameler, İcmal Defterleri, and the Tımar -Holding Ottoman Elite in the Late Sixteenth Century- Part II, Including the Seventeenth Century”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 45 (2015), pp. 1-23.

EMECEN, Feridun, “İsmâil”, *DİA*, C. 23 (2001), ss. 82-84.

EMECEN, Feridun, “Ateşli Silahlar Çağı: Askerî Dönüşüm Çağı ve Osmanlı Ordusu”, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yay., İstanbul 2010, ss. 27-70.

ERDOĞAN ÖZÜNLÜ, Emine, *Ayntâb Sipahileri*, Berikan Yay., Ankara 2011.

ERGENÇ, Özer, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mâlî Nitelikleri”, *Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013, ss. 367-382.

ERGENÇ, Özer, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, TTK Yay., Ankara 2014.

GÖKMEN, Ertan, “1732 ve 1777 Yıllarına Ait Tımar ve Zeamet Kanunları”, *Belgeler*, C. XL, S. 44 (Aralık 2024), ss. 1-32.

GRİSWOLD, William J., *Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611*, çev. Ülkü Tansel, TVY Yay., İstanbul 2000.

İNALCIK, Halil, “Centralization and Decentralization in the Ottoman Administration”, *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Ed. T. Naff and R. Owen, London and Amsterdam 1977, pp. 27-52.

İNALCIK, Halil, “Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Doğu Batı*, S. 17 (2002), ss. 9-34.

İNALCIK, Halil, “Osmanlılarda Raiyyet Rûsûmu”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yay., İstanbul 1993, ss. 31-65.

İNALCIK, Halil, “Tımar”, *DİA*, C. 41 (2012), ss. 168-173.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Halil Berktaş, C. I, Eren Yay., İstanbul 2004.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Diplomatik Açından Mahzar”, *Tarih Dergisi (İstanbul Üniversitesi)*, S. 75 (2021), ss. 33-89.

KOÇ, Yunus, Fatih Yeşil, *Nizâm-ı Cedîd Kanunları (1791-1800)*, TTK Yay., Ankara 2012.

KOLÇAK, Özgür, *Ok, Tüfek ve At*, TTK Yay., Ankara 2023.

KÖSE, Osman, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, TTK Yay., Ankara 2006.

- KUNT, İ. Metin, “Müteşebbis Bir Osmanlı Veziri: Derviş Mehmed Paşa”, *Toplum ve Bilim*, S. 2 (1977), ss. 47-64.
- KURT, Yılmaz, “I. Ahmed (1603-1617) Dönemine Ait Bir Osmanlı Kânünnâmesi”, *Belgeler*, S. 35 (Ocak 2010), ss. 1-122.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili*, TTK Yay., Ankara 2013.
- ORHONLU, Cengiz, Nejat Göyünç, “Has”, *DİA*, C. 16 (1997), ss. 268-270.
- ÖZ, Mehmet, “Barkan ve Tımar Sistemi”, *Bahaeddin Yediyıldız Armağanı*, Ed. Ahmet Bican Ercilasun, TKAE Yay., Ankara 2017, ss. 267-275.
- ÖZEL, Oktay, “Şiddetin Egemenliği 1550 ila 1700 Arasında Celaliler”, *Osmanlı Dünyası*, Ed. C. Woodhead, Alfa Yay., İstanbul 2018, ss. 245-268.
- ÖZEL, Oktay, *Türkiye 1643*, İletişim Yay., İstanbul 2016.
- PAMUK, Şevket, *Paranın Tarihi*, TVY Yay., İstanbul 1999.
- PUNAR, Bünyamin, *Askeri Dönüşüm Çağında Osmanlı Tımar Sistemi (1645-1739)*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2024.
- SOYUDOĞAN, Muhsin, “Bir Tımar, Bir Ömür: Divane Müslüm’ün Trajikomik Hikâyesi”, *Toplum ve Bilim*, S. 146 (2018), ss. 140-163.
- TABAKOĞLU, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergah Yay., İstanbul 1985.
- ÜNSAL, Coşkun, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî Değişim ve Kapıkulu Süvarileri (16-17. Yüzyıl)”, *Harp Tarihi Dergisi*, S. 7 (2023), ss. 1-38.
- YÖRÜK, Doğan, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı 1500-1584*, Aksaray Valiliği Yay., Ankara 2019.

AKSARAY SANCAĞINDA TIMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI
(1786-1793)

EKLER:

EK I: AKSARAY SANCAĞI'NDA DİRLİKLER, TIMAR MUTASARRIFLARI (1793)
MAD. d. 04947

(s. 2)

Eyâlet-i Karaman'da vâkı' zu'amâ ve erbâb-ı timârın bundan mukaddem ordu-yu hümâyûn yoklamasında nâ-mevcûd ve bu takrîb târik-i hizmet olduklarına binâ'en ze'âmet ve timârları nâ-mevcûdların üzerlerinden ref' ve me'mûriyyet-i âcizânem ile alaybeyleri 'arzıyla mülâzımlara tevcihi idâre-i 'aliyye buyurulduğuna binâen eyâlet-i merkûmeye tâbi' Aksaray sancağında vâkı' ze'âmet ve timârların nâ-mevcûdları terklerinden i'tibâr iden mülâzımlara 'arz olunan ze'âmet ve timârların ber-mûceb-i şurût tahrîri iktizâ iden 'arzların defteridir ki ber-vech-i âtî zikr u beyân olunur.

Koçhisar nâhiyesinde Nasreddin nâm karye ve gayrıdan on yedi bin beş yüz doksan yedi akçe timâra mutasarrıf Osman terkinden Mehmed veled-i Abdullah'a senevîsi 170 guruş. Fî sene (1)200.

Sahra nâhiyesinde Senir nâm karye ve gayrıdan on iki bin dokuz yüz akçe timâra mutasarrıf Mehmed veled-i Ali terkinden Seyyid Hamza veled-i İbrahim'e senevîsi 150 guruş. Fî sene 189. Tashîh 13900.

Eyyubili nâhiyesinde Sivas nâm karye ve gayrıdan on dört bin yedi yüz akçe timâra mutasarrıf Halil veled-i Ali terkinden Osman veled-i Ömer'e senevîsi 140 guruş. Fî sene 199.

Bekir nâhiyesinde Yabrakhisar nâm karye ve gayrıdan dokuz bin (akçe) timâra mutasarrıf Mehmed Emin terkinden Hasan veled-i Ahmed'e senevîsi 120 guruş. Fî sene 204.

Bekir nâhiyesinde Timurci nâm karye ve gayrıdan dokuz bin beş yüz akçe timâra mutasarrıf Mustafa terkinden Mehmed veled-i Ebubekir'e senevîsi 180 guruş. Fî sene 196.

Hasandağı nâhiyesinde Ağcahisar nâm karye ve gayrıdan dört bin akçe timâra mutasarrıf Mustafa terkinden Himmeth veled-i Süleyman'a senevîsi 40 guruş. Fî sene 196.

Koçhisar nâhiyesinde Karacaviran nâm karye ve gayrıdan yedi bin akçe timâra mutasarrıf bundan akdem fevt olan Osman fevtinden sulb oğlu Hüseyin veled-i Osman'a tûvânâdır senevîsi 50 guruş. Fî sene 176.

Bekir nâhiyesinde Sorsoğu nâm karye ve gayrıdan on dört bin dört yüz akçe timâra mutasarrıf İbrahim veled-i Mehmed terkinden Seyyid Yusuf veled-i Seyyid Osman'a senevîsi 120 guruş. Fî sene 199.

Eyyubili nâhiyesinde Koyunhalil nâm karye ve gayrıdan on iki bin altı yüz akçe timâra mutasarrıf Şaban veled-i Süleyman fevtinden karındaşı Hasan veled-i Süleyman'a senevîsi 180 guruş. Fî sene 198.

Koçhisar nâhiyesinde Karakelisa nâm karye ve gayrıdan on üç bin dokuz yüz akçe timâra mutasarrıf Musa veled-i Ebubekir terkinden Hüseyin veled-i Ömer'e senevîsi 220 guruş. Fî sene 196.

Eyyubili nâhiyesinde Tatların nâm karye ve gayrıdan dokuz bin akçe timâra mutasarrıf Ali veled-i Süleyman terkinden Osman veled-i Hasan'a senevîsi 250 guruş. Fî sene 172.

Bekir nâhiyesinde Göktaş nâm karye ve gayrıdan mîr-i mîrân tezkiresiyle on bin akçe timâra mutasarrıf Ahmed'in terkinden Hüseyin veled-i Mustafa'ya senevîsi 100 guruş. Fî sene 197. Mîr-i Mîrân sene 203.

Eyyubili nâhiyesinde Kuğular nâm karye ve gayrıdan on iki bin akçe timâra mutasarrıf Seyyid Ali ve Seyyid Yusuf veledân Seyyid Mustafa terklerinden Seyyid Hasan veled-i Mehmed'e senevîsi 280 guruş. Fî sene 190.

Hasandağı nâhiyesinde Akhisar nâm karye ve gayrıdan yedi bin dokuz yüz akçe timâra mutasarrıf Ahmed'in terkinden Mustafa veled-i Süleyman'a senevîsi 100 guruş. Bâ-tahvîl fî sene 188.

(s. 3)

Eyyubili nâhiyesinde Tatların nâm karye ve gayrıdan yedi bin akçe timâra mutasarrıf Seyyid Mustafa veled-i Hasan terkinden Mehmed veled-i Ahmed'e senevîsi 200 guruş. Fî sene 190.

Bekir nâhiyesinde Sorsoğu nâm karye ve gayrıdan kırk altı bin yedi yüz akçe ze'âmete mutasarrıf Abdurrahman veled-i Mehmed'in hüsn ve rızâsıyla ferâğından Halil veled-i Mehmed'e senevîsi 450 guruş. Fî sene 203.

Hasandağı nâhiyesinde Geneli nâm karye ve gayrıdan dokuz bin iki yüz akçe tımâra mutasarrıf Ömer'in terkinden Musa veled-i İshak'a senevîsi 80 guruş. Fî sene 196.

Koçhisar nahiyesinde Demircikışlası nâm karye ve gayrıdan on üç bin dokuz yüz seksen beş akçe tımâra mutasarrıf Mahmud ve yine karye-i mezkûr ve gayrıdan ol-mikdar akçe tımâra mutasarrıf Mehmed veled-i Halil terklerinden ber-vech-i ilhâk Osman veled-i Salih'e senevîsi 350 guruş. Mehmed veled-i Halil fî sene 200. Mîr-i mîrân (tezkiresi ile) Mahmud'a fî sene 203.

Bekir nâhiyesinde Genetala nâm karye ve gayrıdan dokuz bin akçe tımâra mutasarrıf Mehmed veled-i Hasan terkinden Abdullah veled-i Hasan'a senevîsi 120 guruş. Fî sene 200.

Koçhisar nâhiyesinde Değirmanlıca nâm karye ve gayrıdan sekiz bin akçe tımâra mutasarrıf Osman veled-i Mehmed terkinden Mustafa veled-i Mehmed'e senevîsi 110 guruş. Fî sene 204.

Hasandağı nâhiyesinde Cat nâm karye ve gayrıdan dört bin beş yüz akçe tımâra mutasarrıf Mustafa terkinden Yusuf veled-i Mustafa'ya senevîsi 100 guruş. Fî sene 200.

Eyyubili nâhiyesinde Kal'acık nâm karye ve gayrıdan on beş bin beş yüz akçe tımâra mutasarrıf Seyyid Mehmed veled-i Hasan terkinden Seyyid Mehmed veled-i Mustafa'ya senevîsi 170 guruş. Fî sene 196.

Bekir nâhiyesinde Yassıviran nâm karye ve gayrıdan on bir bin akçe tımâra mutasarrıf Seyyid Musa ve yine karye-i mezkûrada ol-mikdar akçe tımâra mutasarrıf Musa terklerinden ber-vech-i ilhâk Aksaraylıoğlu Mehmed veled-i Ali'ye senevîsi 300 guruş. Seyyid Musa(ya) sene 201. Bâ-tahvîl diğer Musa(ya) sene (17)72.

Bekir nâhiyesinde Genetala nâm karye ve gayrıdan sekiz bin altı yüz akçe tımâra mutasarrıf Ahmed'in terkinden Seyyid Ömer veled-i Ömer'e senevîsi 160 guruş. Fî sene 192.

Eyyubili nâhiyesinde Arabağılı nâm karye ve gayrıdan kırk bir bin sekiz yüz doksan sekiz akçe ze'âmete mutasarrıf Mustafa veled-i Abdullah terkinden Ömer veled-i Mehmed'e senevîsi 100 guruş. Fî sene 195.

Bekir nâhiyesinde Karataş nâm karye ve gayrıdan yirmi üç bin akçe ze'âmete mutasarrıf Ali veled-i Ali terkinden İsmail veled-i Mehmed'e senevîsi 150 guruş. Fî sene 200.

Sahra nâhiyesinde Yavşancuru nâm karye ve gayrıdan mîr-i mîrân tezkiresiyle on bir bin akçe tımâra mutasarrıf Hasan terkinden Seyyid Hamza veled-i Ahmed'e senevîsi 200 guruş. Fî sene 194. Mîr-i Mîrân (tezkiresiyle) sene 204.

Eyyubili nâhiyesinde Koyunhalil nâm karye ve gayrıdan yirmi bin altı yüz akçe ze'âmete mutasarrıf Seyyid Hüseyin veled-i Seyyid Ahmed terkinden Mehmed veled-i Ömer'e senevîsi 360 guruş. Fî sene 189.

Bekir nâhiyesinde Ilısu nâm karye ve gayrıdan on dört bin dört yüz doksan dokuz akçe tımâra mutasarrıf Seyyid Osman Teberdâr terkinden Seyyid Ömer veled-i Ebubekir'e senevîsi 250 guruş. Fî sene 204.

Eyyubili nâhiyesinde Boğunöyük nâm karye ve gayrıdan on altı bin dört yüz akçe tımâra mutasarrıf Ali terkinden Mustafa veled-i Ali'ye senevîsi 130 guruş. Fî sene 96.

Hasandağı nâhiyesinde Yıva nâm karye ve gayrıdan on dokuz bin yüz doksan sekiz akçe tımâra mutasarrıf Seyyid Ahmed veled-i Seyyid Zülfikar terkinden Hüseyin veled-i Ali'ye senevîsi 250 guruş. Fî sene 196.

Eyyubili nâhiyesinde Dadasın nâm karye ve gayrıdan yirmi sekiz bin dört yüz elli sekiz akçe ze'âmete mutasarrıf İbrahim veled-i Ali terkinden Seyyid Mustafa veled-i Seyyid Zülfikar'a senevîsi 350 guruş. Fî sene 198.

(s. 4)

Bekir nâhiyesinde Ihrala nâm karye ve gayrıdan on iki bin yüz akçe tımâra mutasarrıf Seyyid Mustafa veled-i Seyyid Mehmed terkinden Mustafa veled-i İbrahim'e senevîsi 400 guruş. Fî sene 199.

Hasandağı nâhiyesinde Hırvadala nâm karye ve gayrıdan altı bin akçe tımâra mutasarrıf Seyyid Ahmed ve gene karye-i mezkûrada ol-mikdâr akçe tımâra mutasarrıf Teberdar Mustafa terklerinden ber-vech-i ilhâk Musa veled-i Mustafa'ya senevîsi 300 guruş. Seyyid Ahmed(e) fî sene 196. Mustafa Teberdâr(a) fî sene 200. Mîr-i Mîrân (tezkiresiyle) sene 204. Mîr-i Mîrân sene 206.

Eyyubili nâhiyesinde Lefkeri nâm karye ve gayrıdan on altı bin akçe tımâra mutasarrıf Halil veled-i Mustafa terkinden Ebubekir veled-i İsmail'e senevîsi 120 guruş. Fî sene 204. Tashîh olundu 10600.

AKSARAY SANCAĞINDA TIMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI
(1786-1793)

Hasandağı nâhiyesinde Mahmudlu nâm karye ve gayrıdan üç bin akçe tımâra mutasarrıf Süleyman terkinden Seyyid Mehmed Emin veled-i Seyyid Ebubekir'e senevîsi 110 guruş. Fî sene 194.

Hasandağı nâhiyesinde Akhisar nâm karye ve gayrıdan tahvîl hükmüyle yedi bin akçe tımâra mutasarrıf Ali'nin terkinden Ömer veled-i Abdülvehhab'a senevîsi 120 guruş. Fî sene 200.

Eyyubili nâhiyesinde Gösteson nâm karye ve gayrıdan yirmi dört bin sekiz yüz altı akçe ze'âmete mutasarrıf Süleyman veled-i Ebubekir'in ze'âmeti kendüye merhameten ibkâ senevîsi 350 guruş. Fî sene 202.

Koçhisar nâhiyesinde Bahtılı nâm karye ve gayrıdan on altı bin dört yüz akçe tımâra mutasarrıf Seyyid Abdurrahman'ın Fethü'l-İslâm'da şehiden fevtinden sulb oğlu Seyyid Hüseyin'e nısf cebelü ile tevcih senevîsi 200 guruş. Fî sene 196.

Eyyubili nâhiyesinde Üveysfakıh nâm karye ve gayrıdan yirmi bir bin altı yüz akçe ze'âmete mutasarrıf Ebubekir'in fevtinden yedi yaşında sulb oğlu İbrahim veled-i Ebubekir'e nısf-ı cebelü ile tevcih senevîsi 120 guruş. Fî sene 200.

Hasandağı nâhiyesinde Karakabu nâm karye ve gayrıdan beş bin altı yüz yirmi akçe tımâra cebelü kaydıyla mutasarrıf Seyyid Davud veled-i Mehmed tûvânâ olmağla kaydı küşâd senevîsi 100 guruş. Fî sene 200.

Eyyubili nâhiyesinde Nernakdivanı¹⁰⁸ nâm karye ve gayrıdan yirmi dört bin sekiz yüz akçe ze'âmete mutasarrıf Miralay Seyyid Receb veled-i Hüseyin senevîsi 400 guruş¹⁰⁹.

Eyyubili nâhiyesinde Nernakdivanı nâm karye ve gayrıdan on üç bin iki yüz elli akçe çürük tımâra mutasarrıf olan Mehmed'in terkinden karye-i mezkûrada icmâl müşterek yirmi dört bin sekiz yüz akçe ze'âmete mutasarrıf Miralay Seyyid Receb'in ze'âmetine ilhâk senevîsi 70 guruş. Tımarın fî sene 205. Ze'âmetin fî sene 208.

Eyyubili nâhiyesinde Arkıdsuyu nâm karye ve gayrıdan on bir bin yüz akçe tımâra mutasarrıf Mehmed'in terkinden Ali veled-i Mustafa'ya senevîsi 100 guruş. Fî sene 193.

Mühür¹¹⁰

Tahrîrâtı evâhır-i şehri Rebî'ü'l-âhır sene semân ve mi'teyn ve elf

Kaydına Hâlel Gelmiyen Tımâr ve Cebelerin Defteridir

Halil veled-i Mustafa Karye-i Gösteson tâbi'-i nâhiye-i Eyyubili 3000 akçe senevîsi 250 guruş.

Seyyid Ali veled-i Osman Karye-i Kozludere tâbi'-i Eyyubili 2000 akçe senevîsi 40 akçe.

Be-nâm-ı Mehmed Said veled-i Abdullah veled-i Kâtib Süleyman İzzî Karye-i Nasreddin tâbi'-i Uçhisar¹¹¹ 33040 akçe.

Seyyid Feyzullah veled-i Seyyid Mehmed Karye-i Acıkuyu tâbi'-i nâhiye-i Koçhisar 6800 akçe nefer 1 senevîsi 200 guruş.

Be-nâm-ı Ali veled-i Abdullah sabi Karye-i Sarıatlı tâbi'-i nâhiye-i Eyyubili 37700 akçe nefer 7 senevîsi 180 guruş. Fî sene 202.

Mühür¹¹²

(s. 5)

Bî-hâsıl Olub Mülâzımların İ'tibâr İtmediği Tımârların Defteridir

Nâhiye-i Sahra tımâr-ı Mustafa Kınalızade Karye-i Kamartaş¹¹³ tâbi'-i nâhiye-i mezkûr 11000 akçe. Fî sene 170. Mera ve harâbe.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı İbrahim Karye-i Örenlûce tâbi'-i nâhiye-i mezkûr 4700 akçe. Fî sene 172. Nâ-ma'lûm.

¹⁰⁸ Nernek olarak bilinir. Nevşehir ili Gülşehir (Arapsun) ilçesine bağlı Yakatarla köyünün eski adı Nernek.

¹⁰⁹ Tevcih tarihi kaydedilmemiş.

¹¹⁰ Seyyid Muhammed Emin'in mührü.

¹¹¹ Şehven yazılmıştır. Koçhisar olmalıdır.

¹¹² Seyyid Muhammed Emin'in mührü.

¹¹³ 1584'te Komartaş adı ile Aksaray Kazasına bağlı köydür. Bkz. Yörük, *age*, s. 312.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı Hüseyin Karye-i Ağcaahur tâbi'-i nâhiye-i mezkûr 8000 akçe. Fî sene 173. Nâ-ma'lûm.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Ali Karye-i Arabağılı tâbi'-i mezkûr 2100 akçe. Fî sene 174. Nâ-ma'lûm.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı Osman Karye-i Örenlü tâbi'-i mezkûr 4800 akçe. Fî sene 174. Bî-hâsıl.

Nâhiye-i Hasandağı tımâr-ı İbrahim Karye-i Çerdiğin tâbi'-i mezkûr 8900 akçe. Fî sene 174. Nâ-ma'lûm.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı Musa Karye-i Hacı Yakub Kışlası 2000 akçe. Fî sene 176. Ber-nevbet bî-hâsıl.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı İbrahim Karye-i Catkelisa 10000 akçe. Fî sene 179. Nâ-ma'lûm.

Nâhiye-i Sahra tımâr-ı Hasan Karye-i Yevm-i Hayr (Yevmihayr) ve Şabanlar 8900 akçe. Fî sene 180. Harâbe ve bî-hâsıl.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Numan Karye-i Gesdik nâm-ı diğer Şahbağı 6200 akçe senevîsi 30 guruş. Fî sene 184.

Nâhiye-i Sahra tımâr-ı Hasan veled-i Ali Karye-i Kozanlı tâbi'-i mezkûr 8700 akçe. Fî sene 184. Nâ-ma'lûm.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Mehmed veled-i Numan Karye-i Ayasın tâbi'-i mezkûr 9000 akçe. Fî sene 184. Nâ-ma'lûm.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı Ahmed Karye-i Yonlu (?) tâbi'-i mezkûr 3099 akçe. Fî sene 184. Nâ-ma'lûm.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Mustafa Karye-i Yakublar 2500 akçe senevîsi 10 guruş. Fî sene 188.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Halil Karye-i Lefkeri 3000 akçe senevîsi 10 guruş. Fî sene 188.

Nâhiye-i Sahra tımâr-ı Ömer Karye-i Aşgı nâm-ı diğer Şahinler 6900 akçe. Fî sene 189. Bî-hâsıl.

Nâhiye-i Bekir tımâr-ı Mustafa Karye-i Ağaçlı tâbi'-i mezkûr 6000 akçe senevîsi 30 guruş. Fî sene 190.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı İsmail Karye-i İğdecik 707,5 akçe. Fî sene 194. Bî-hâsıl.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı Mehmed Karye-i Uluviran 3000 akçe senevîsi 10 guruş. Fî sene 194.

Nâhiye-i Sahra tımâr-ı Mehmed veled-i Ömer Karye-i Böget tâbi'-i mezkûr 2000 akçe. Senevîsi 13 guruş. Fî sene 196.

(s. 6)

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı İsmail veled-i Osman Karye-i Ağcain 1800 akçe. Fî sene 196. Ber-nevbet bî-hâsıl.

Nâhiye-i Sahra tımâr-ı Mehmed Karye-i Yapılcan 7500 akçe senevîsi 40 guruş. Fî sene 196.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Seyyid Ahmed Karye-i Sağırkaraca 5000 akçe. Fî sene 97. Mülâzım rağbet itmedi.

Nâhiye-i Hasandağı tımâr-ı Seyyid Osman Karye-i Sivrikelisa 5300 akçe senevîsi 50 guruş. Fî sene 197. El-yevm mülâzım rağbet itmedi.

Nâhiye-i Sahra tımâr-ı İsmail veled-i Mehmed Karye-i Böget 6000 akçe senevîsi 20 guruş. Fî sene 198.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı Muttalib veled-i Ali Cemâ'at-ı Kandamış 5615 akçe senevîsi 35 guruş. Fî sene 198.

Nâhiye-i Bekir tımâr-ı Osman Karye-i Sorsoğu 1600 akçe senevîsi 50 guruş. Fî sene 199.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı İsmail Karye-i Sundal/Sondel 3000 akçe senevîsi 30 guruş. Fî sene 1200.

Nâhiye-i Sahra tımâr-ı Mustafa Karye-i Müslümandineği 4200 akçe senevîsi 10 guruş. Fî sene 200.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı Hüseyin Karye-i Bozşan (?) 11730 akçe senevîsi 30 guruş. Fî sene 200.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Ömer Karye-i Örkessin/Öreksin 9100 akçe senevîsi 50 guruş. Fî sene 200. El-yevm mülâzım rağbet itmedi.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı Ömer Karye-i Zengibağı 6950 akçe senevîsi 25 guruş. Fî sene 200.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Mehmed Teberdâr-ı Saray-ı Atık Karye-i Hisarcık 5600 akçe. Fî sene 200. Harâbe ve bî-hâsıl.

Nâhiye-i Koçhisar tımâr-ı Abdurrahim Karye-i Kîçiköyü 3000 akçe. Fî sene 205. Bî-hâsıl.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Mehmed Karye-i İnöyük 3000 akçe. Fî sene 193. Nâ-ma'lûm.

**AKSARAY SANCAĞINDA TIMAR DÜZENİNE DAİR ARŞİV KAYITLARI
(1786-1793)**

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Mehmed veled-i Numan Karye-i Yakublar 8800 akçe. Fî sene 193. Şimdi mülâzım rağbet itmedi.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Hüseyin Karye-i Kurdini 3000 akçe senevîsi 20 guruş. Fî sene 193.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Mustafa veled-i Veli Karye-i Dünderli 5800 akçe senevîsi 20 guruş. Fî sene 193.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Ömer Karye-i Kuruağıl 6000 akçe. Fî sene 193. Nâ-ma'lûm.

Nâhiye-i Sahra tımâr-ı Osman Karye-i Eşekaya 2000 akçe senevîsi 30 guruş. Fî sene 194.

Nâhiye-i Eyyubili tımâr-ı Mehmed Karye-i Göceksin 9200 akçe senevîsi 60 guruş. Fî sene 194. Mülâzım el-yevm rağbet itmedi.

Nâhiye-i Bekir tımâr-ı Mehmed Karye-i Kayacık 3000 akçe senevîsi 30 guruş. Fî sene 194.

Mühür

Tahrîrâtı evâhır-i şehri Rebi'ü'l-âhır sene semân ve mi'eteyn ve elf. Fî 23 R sene 208 (28 Kasım 1793).

(s. 8)

Hîn-i iktizâda müraca'at olunmak için işbu defter Defterhâne-i Âmire'de hıfz itdirilmek buyuruldu 9 Cemâziyye'l-evvel sene 208 (13 Aralık 1793).

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>